

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ**

Кафедра педагогіки, психології та менеджменту

**«ПСИХОЕМОЦІЙНА КОРЕКЦІЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО
ШКІЛЬНОГО ВІКУ МЕТОДОМ КАНІСТЕРАПІЇ»**

**Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня «магістр»**

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 053 Психологія
Освітньо-професійна програма «Психологія»

Здобувачка вищої освіти
Групи ПС-23-11-ЗМ

ПАВЛЕНКО Юлія Миколаївна

(підпис)

Науковий керівник:
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник

ІГНАТОВИЧ Олена Михайлівна

(підпис)

Біла Церква 2025

Протокол аналізу звіту подібності

Заявляю, що я ознайомився (-лась) з Повним звітом подібності, який був згенерований Системою виявлення і запобігання щодо роботи:

Автор: Павленко Юлія Миколаївна, група ПС-23-11-ЗМ

Назва: Психоемоційна корекція дітей молодшого шкільного віку методом каністерапії

Керівник: Ігнатович Олена Михайлівна

Підрозділ: кафедра педагогіки, психології та менеджменту

Коефіцієнт подібності 1: 11.9%

Мікропробіли: 4

Заміна букв: 53

Інтервали: 0

Після аналізу Звіту подібності констатую наступне:

☒ Запозичення, виявлені в роботі є законними і не є плагіатом. Рівень подібності не перевищує допустимої межі. Таким чином робота незалежна і приймається.

☐ Запозичення не є плагіатом, але перевищено граничне значення рівня подібностей. Таким чином робота повертається на доопрацювання.

☐ Виявлено запозичення і плагіат або навмисні текстові спотворення (маніпуляції), як передбачувані спроби укриття плагіату, які роблять роботу невідповідною вимогам законодавства (Ст. 26. ЗУ Про фахову передвищу освіту, пункт 3.1, Ст. 42. ЗУ Про освіту) та вимог НАЗЯВО (Критерій 5), а також кодексу етики і процедур. Таким чином робота не приймається.

Висновок:

Кваліфікаційна робота Павленко Ю.М. має високий рівень оригінальності академічного тексту. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів має відповідне посилання на джерело. Робота містить результати власних досліджень

Дата 08.05.2025р.

Відповідальний за антиплагіатну технічну експертизу у Білоцерківському інституті неперервної професійної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України:

Підпис

БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ

Кафедра педагогіки, психології та менеджменту

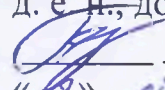
Рівень вищої освіти магістр

Спеціальність 053 Психологія, освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри ПП та М

д. е. н., доцент

 Юлія ГЕРАСИМЕНКО

«03» січня 2025 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧЕВІ ОСВІТИ

Павленко Юлії Миколаївні

1. Тема роботи «Психоемоційна корекція дітей молодшого шкільного віку методом каністерапії».

керівник роботи Ігнатович Олена Михайлівна, доктор психологічних наук, старший науковий співробітник

затверджена наказом БІНПО від «03» січня 2025 року №01-06/03

2. Строк подання здобувачем освіти роботи « 02 » травня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: публікації згідно теми дослідження у фахових науково-популярних та інших виданнях, дані електронних джерел інформації, власні методичні розробки та результати власних експериментальних досліджень, отриманих у тому числі і під час проходження переддипломної практики.

4. Перелік питань, які потрібно розробити:

1. Здійснити аналіз літературних джерел, які описують історичні аспекти розвитку галузі каністерапії, сучасний її стан у світі та в Україні з акцентом на сфери можливого використання.

2. Згідно даних наукових публікацій підтвердити ефективність застосування цього методу у різних галузях, у тому числі корекції психоемоційних станів осіб різних категорій.

3. Розглянути основні принципи і методи людино-тваринної взаємодії, оскільки у ній тварина є таким же повноцінним учасником процесу взаємодії як і людина.

4. Вперше в Україні розробити методику проведення психоемоційної корекції дітей солодшого шкільного віку методом каністерапії шляхом використання розроблених структурних моделей та дослідно-експериментальну модель оцінки ефективності використання методу каністерапії при роботі з учнями молодшого шкільного віку.

5. Вперше в Україні практично довести ефективність використання методу каністерапії для психоемоційної корекції дітей молодшого шкільного віку шляхом поєднання її з арттерапією, медитативними практиками, фізичною активністю, йогою. Довести ефективність використання методу каністерапії у процесі навчання дітей читанню.

5. Консультанти розділів роботи

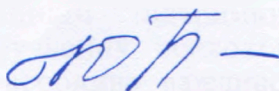
Розділ	Прізвище, ім'я та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1	Ігнатович О.М. доктор психологічних наук, старший науковий співробітник	03.01.2025	20.02.2025
2	Ігнатович О.М. доктор психологічних наук, старший науковий співробітник	03.01.2025	17.03.2025
3	Ігнатович О.М. доктор психологічних наук, старший науковий співробітник	03.01.2025	16.04.2025

6. Дата видачі завдання 03.01.2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Узгодження теми, складання змісту	10.01.2025	Виконано
2	Вивчення літературних джерел	20.02.2025	Виконано
3	Збирання матеріалу	17.03.2025	Виконано
4	Обробка матеріалу	13.04.2025	Виконано
5	Виконання розділу 1	20.02.2025	Виконано
6	Виконання розділу 2	17.03.2025	Виконано
7	Виконання розділу 3	16.04.2025	Виконано
8	Формулювання висновків	16.04.2025	Виконано
9	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії перевірка на плагіат.	30.04.2025	Виконано
10	Подання роботи на кафедру	02.05.2025	Виконано

Студент

(підпис)

Ю.М. Павленко

Керівник роботи

(підпис)

О.М. Ігнатович

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
NATIONAL ACADEMY OF PEDAGOGICAL SCIENCES OF UKRAINE
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
SIHE «UNIVERSITY OF EDUCATIONAL MANAGEMENT»
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ
BILA TSEKVA INSTITUTE OF CONTINUOUS PROFESSIONAL
EDUCATION**

**Кафедра педагогіки, психології та менеджменту
Department of Pedagogy, Psychology and Management**

ВІДГУК КЕРІВНИКА

**на кваліфікаційну роботу магістрантки «Ефективність використання
методу каністерапії для психоемоційної корекції дітей молодшого
шкільного віку» студентки 2 курсу групи ПС-23-11-ЗМ спеціальності 053
«Психологія» освітньої програми «Психологія»
Павленко Юлії Миколаївни**

Кваліфікаційна робота Павленко Юлії Миколаївни присвячена актуальній темі психоемоційної підтримки дітей молодшого шкільного віку із застосуванням сучасних психокорекційних технологій, зокрема каністерапії. Обрана тема є особливо важливою в умовах сучасних суспільних викликів, оскільки питання психічного здоров'я дітей набуває дедалі більшої актуальності.

У процесі виконання роботи здобувачка продемонструвала високий рівень теоретичної підготовки, глибоке розуміння сутності психоемоційних процесів у дітей молодшого шкільного віку та володіння сучасними психолого-педагогічними методами корекції. Теоретична частина роботи відзначається логічністю, системністю, грамотним використанням наукових джерел, у тому числі новітніх міжнародних досліджень з теми. Її теоретичне значення полягає у науковому обґрунтуванні можливостей каністерапії як ефективного психокорекційного методу в роботі з емоційними порушеннями у дітей.

Практична частина роботи є обґрунтованою, змістовною та добре організованою. Здобувачка самостійно розробила та апробувала програму використання каністерапії для психоемоційної корекції дітей, застосувала комплекс методів емпіричного дослідження, провела якісний аналіз отриманих результатів та зробила обґрунтовані висновки. Практичне значення магістерської роботи визначається розробленою та апробованою програмою психоемоційної корекції з використанням методу каністерапії, яку можна впроваджувати у практику шкільних психологів. Результати дослідження можуть бути використані для розробки тренінгів, занять і корекційних програм для дітей із тривожністю, замкненістю, агресивністю.

Кваліфікаційна робота Павленко Ю.М. має науково-практичну значущість, є завершеним самостійним науковим дослідженням, рівень оригінальності кваліфікаційного тексту складає 88,1%, відповідає всім вимогам щодо підготовки таких робіт, заслуговує на позитивну оцінку – 95/А/відмінно.

Керівник кваліфікаційної роботи магістрантки:
докторка психологічних наук, професорка
кафедри педагогіки, психології та менеджменту
БІНПО ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України

Олена ІГНАТОВИЧ
28.04.2025

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 119 стор., 16 рисунків, 9 таблиць. 7 додатків, 63 літературних джерела.

Мета дослідження. На основі комплексного теоретичного, методичного та експериментального дослідження довести ефективність використання методу каністерапії у корекції психоемоційного стану дітей молодшого шкільного віку. За результатами практичної роботи довести ефективність використання методу каністерапії для психоемоційної корекції дітей молодшого шкільного віку та оцінити їх за допомогою власноруч розробленої дослідно-експериментальної моделі оцінки.

Об'єктом досліджень були психологічні характеристики дітей молодшого шкільного віку та метод людино-тваринної взаємодії за назвою каністерапія, що дозволяє провести психоемоційну корекцію дітей молодшого шкільного віку.

Предметом досліджень стали теоретичні аспекти методу каністерапії, психологічні особливості розвитку дітей молодшого шкільного віку та експериментальні дослідження поєднання методу каністерапії з арттерапією, медитаційними практиками, фізичною активністю, заняттями йогою та навчанням читанню дітей даної вікової категорії.

Основні методи дослідження. Під час виконання наукового дослідження використовувались такі методи: аналіз та узагальнення наукових даних, оригінальні психодіагностичні методики, метод експертних оцінок, формуючий експеримент.

Експериментальною базою дослідження був Миропільський ліцей Миропільської сільської ради Сумського району Сумської області (довідка № 240 від 28.04.2025 року).

Перспективні положення щодо подальшого використання методу каністерапії викладено автором у одній науковій праці.

Ключові слова: психоемоційна корекція, каністерапія, діти, молодший шкільний вік.

ABSTRACT

Qualification work: 119 pages, 16 figures, 9 tables. 7 appendices, 63 literary sources.

Purpose of the study. Based on a comprehensive theoretical, methodological and experimental study, to prove the effectiveness of using the canisterapy method in correcting the psycho-emotional state of primary school children. Based on the results of practical work, to prove the effectiveness of using the canisterapy method for psycho-emotional correction of primary school children and to evaluate them using a self-developed experimental evaluation model.

The object of the research was the psychological characteristics of primary school children and the method of human-animal interaction called canisterapy, which allows for psycho-emotional correction of primary school children.

The subject of the research was the theoretical aspects of the canisterapy method, the psychological features of the development of children of primary school age, and experimental studies of the combination of the canisterapy method with art therapy, meditation practices, physical activity, yoga classes, and teaching reading to children of this age category.

Main research methods. During the scientific research, the following methods were used: analysis and generalization of scientific data, original psychodiagnostic methods, the method of expert assessments, and a formative experiment.

The experimental base of the research was the Myropyllia Lyceum of the Myropyllia Village Council of the Sumy District of the Sumy Region (certificate dated 04/28/2025 № 240).

Promising provisions for the further use of the canisterapy method are set out by the author in one scientific work.

Keywords: *psychoemotional correction, canisterapy, children, primary school age.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	10
РОЗДІЛ 1. КАНІСТЕРАПІЯ ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ У РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ.....	13
1.1. Історія розвитку каністерапії та сучасний стан в Україні	13
1.2. Особливості відбору та виховання собак для використання у каністерапії.....	22
1.3. Аналіз проблематики і ефективність використання методів людино- тваринної взаємодії з особами різних категорій.....	26
Висновки до розділу 1.....	42
РОЗДІЛ 2. ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ КОРЕКЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ КАНІСТЕРАПІЇ	45
2.1. Загальна характеристика видів заходів із залученням собак з метою покращення психоемоційного стану людей у різних ситуаціях.....	45
2.2. Психологічні особливості розвитку дитини у молодшому шкільному віці	50
2.3. Структурні моделі використання методу каністерапії із застосуванням інших видів терапій при роботі з дітьми молодшого шкільного віку.....	61
2.4. Дослідно-експериментальна оцінка ефективності використання методу каністерапії при роботі з учнями.....	72
Висновки до розділу 2.....	74
РОЗДІЛ 3. ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ КАНІСТЕРАПІЇ ДЛЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ КОРЕКЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	77
3.1. Аналіз результатів досліджень отриманих під час виконання I експерименту.....	77
3.2. Аналіз результатів досліджень отриманих під час виконання II	

експерименту.....	81
3.3. Аналіз результатів досліджень отриманих під час виконання III експерименту	85
3.4. Аналіз результатів досліджень отриманих під час виконання IV експерименту	90
3.5. Аналіз результатів досліджень отриманих під час виконання V експерименту	94
Висновки до розділу 3.....	96
ВИСНОВКИ.....	98
ПРОПОЗИЦІЇ.....	103
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	104
ДОДАТКИ.....	113

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сфера людино-тваринної взаємодії набула широкого розвитку у світі. Терапії з використанням тварин, тривалий час мають широке розповсюдження і ефективне використання у багатьох країнах. В Україні у зв'язку зі збройною агресією, підвищився запит щодо корекції психоемоційних станів людини, у тому числі дітей молодшого шкільного віку. І пошуку нових ефективних шляхів проведення заходів такої спрямованості. Зважаючи на велику кількість досліджень закордонних науковців, які доводять ефективність використання методу каністерапії для вирішення великої кількості психологічних проблем, у тому числі корекції психоемоційних станів, саме цій темі присвячена наша наукова робота.

Мета роботи. На основі комплексного дослідження, яке включає в себе аналіз великої кількості літературних джерел, наукових публікацій, що описують прийоми використання людино-тваринної взаємодії задля покращення здоров'я осіб різних категорій, у тому числі дітей, та враховуючи досвід іноземних колег, розробити методичні аспекти проведення психоемоційної корекції дітей молодшого шкільного віку шляхом застосування методу каністерапії та використання розроблених автором структурних моделей цього методу. За результатами практичної роботи довести ефективність використання методу каністерапії для психоемоційної корекції дітей молодшого шкільного віку та оцінити їх за допомогою власноруч розробленої дослідно-експериментальної моделі оцінки.

Завдання роботи.

1. Здійснити аналіз літературних джерел, які описують історичні аспекти розвитку галузі каністерапії, сучасний її стан у світі та в Україні з акцентом на сфери можливого використання.

2. Згідно даних наукових публікацій підтвердити ефективність застосування цього методу у різних галузях, у тому числі корекції психоемоційних станів осіб різних категорій.

3. Розглянути основні принципи і методи людино-тваринної взаємодії, оскільки у ній тварина є таким же повноцінним учасником процесу взаємодії як і людина.

4. Вперше в Україні розробити методику проведення психоемоційної корекції дітей молодшого шкільного віку методом каністерапії шляхом використання розроблених структурних моделей та дослідно-експериментальну модель оцінки ефективності використання методу каністерапії при роботі з учнями молодшого шкільного віку.

5. Вперше в Україні практично довести ефективність використання методу каністерапії для психоемоційної корекції дітей молодшого шкільного віку шляхом поєднання її з арттерапією, медитативними практиками, фізичною активністю, йогою. Довести ефективність використання методу каністерапії у процесі навчання дітей читанню.

Об'єктом дослідження був психологічний розвиток дітей молодшого шкільного віку методом каністерапії (людино-тваринної взаємодії), що дозволяє провести психоемоційну корекцію дітей молодшого шкільного віку.

Предметом дослідження стали теоретичні аспекти методу каністерапії, психологічні особливості розвитку дітей молодшого шкільного віку та експериментальні дослідження поєднання методу каністерапії з арттерапією, медитаційними практиками, фізичною активністю, заняттями йогою та навчанням читанню дітей даної вікової категорії.

Основні методи дослідження. Під час виконання наукового дослідження використовувались такі методи: аналіз та узагальнення наукових даних, оригінальні психодіагностичні методики, метод експертних оцінок, формуючий експеримент.

Експериментальною базою дослідження був Миропільський ліцей Миропільської сільської ради Сумського району Сумської області.

Перспективні положення щодо подальшого використання методу каністерапії викладено автором у одній науковій праці.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота містить 119 стор., 16 рисунків, 9 таблиць, 7 додатків, 63 літературних джерела.

Під час виконання роботи здійснений аналіз літературних джерел, які описують історичні аспекти формування та розвитку галузі каністерапії, сучасний її стан в Україні та світі та сфери використання. Наукові публікації підтверджують ефективність застосування методу у різних галузях, у тому числі психології. Це питання набуло актуальності в Україні у зв'язку з військовою агресією росії. Оскільки у каністерапії людина і собака є рівноцінними учасниками процесу, розглянуто принципи людино-тваринної взаємодії.

Охарактеризовані психологічні особливості розвитку дітей молодшого шкільного віку з метою доведення доцільності використання методу каністерапії при роботі з учнями молодших класів. Вперше в Україні розроблені та апробовані методичні аспекти проведення психоемоційної корекції дітей молодшого шкільного віку методом каністерапії шляхом використання розроблених структурних моделей. Вперше розроблена та апробована дослідно-експериментальна модель оцінки ефективності використання методу каністерапії з учнями.

Під час експериментальних досліджень практично доведена ефективність використання методу каністерапії для психоемоційної корекції дітей молодшого шкільного віку шляхом поєднання його з артерапією, медитаційними практиками, фізичними активностями, йогою. Також доведена ефективність використання собак у процесі навчання дітей читанню.

Ключові слова: психоемоційна корекція, каністерапія, діти, молодший шкільний вік.

РОЗДІЛ 1

КАНІСТЕРАПІЯ ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ У РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ

1.1. Історія розвитку каністерапії та сучасний стан в Україні

Використання тварин, насамперед собак, для допомоги хворим, з використовується з часів доісторичних цивілізацій. Красномовним є той факт, що у Древній Греції бога лікування Ескулапа, зображували у вигляді пса. Крім того у древніх письменах зазначалось, що Ескулап відвідував хворих у вигляді пса. Стародавні греки дозволяли своїм священним собакам бродити між одужуючими віруючими, щоб вилизувати їхні рани. За іншими свідченнями у цьому випадку собаки були ефективними просто заспокоюючи людей своєю присутністю, адже слина собак містить незначну кількість бактерицидних компонентів. Цікавим є також той факт, що у Стародавньому Римі довгий час було поняття «собака-цілитель» [9, 29].

У той же час наукові обґрунтування позитивного впливу тварин на стан здоров'я людей з'явилися порівняно недавно – в кінці XVIII століття у Великобританії. Тоді був описаний випадок, коли пацієнти, які знаходились у психіатричній клініці доглядали за декількома пухнастими улюбленцями. Згідно результатів проведеного експерименту, турбота про чотирилапих друзів позитивно позначилася на стані душевного самопочуття хворих даної лікарні [13, 22].

У сучасному світі перші спроби масово поширити каністерапію зробив Червоний Хрест. Зокрема у 1944 році його спеціалісти розробили програму за асистенцією тварин, з метою покращення ментального здоров'я льотчиків травмованих емоційно у реабілітаційному центрі військово-повітряних сил Америки у Нью-Йорку. Проте дана спроба не призвела до поширення цього виду терапії.

Основоположником сучасної каністерапії можна вважати Бориса Левінсона, який під час роботи в університеті, привів до кабінета свого собаку за кличкою Джинглс. Згідно дослідження цього науковця, завдяки перебуванню Джинглса в кімнаті, він нарешті зміг налагодити контакт з пацієнтами, які раніше були недоступні для комунікації. За його звітом, який він надав у 1969 році, шляхом публікації праці *Pet Oriented Child Psychotherapy*, почав використовуватися термін зоотерапія чи пет терапія (*pet therapy*). Також Борис Левінсон помітив позитивний вплив собаки, яка перебувала в кабінеті, на емоційний стан дітей під час сеансів з маленькими пацієнтами. У подальшому в 1976 році колишня медсестра Елайн Сміт стала засновником Міжнародної організації за участю собак в лікуванні хворих людей (*Therapy Dogs International*). Ця медсестра під час своєї роботи в одній з лікарень Англії, де пацієнтів часто відвідував священник зі своїм золотистим ретривером, побачила позитивний вплив пса на психоемоційний стан хворих. Організація Елайн Сміт діє до нашого часу [13].

Слід зазначити, що у США першими тварин почали залучати до своєї роботи саме психологи. У клініці Університету Огайо в 1977 році почала діяти перша програма каністерапії (пет-терапії). Уже в 1980 році таких програм в США було близько двадцяти, а до початку 2000 року - більше тисячі. Сьогодні в сфері людино-тваринної взаємодії в США використовуються не лише собаки, а також кішки, кролики, коні, дельфіни, навіть качки. Основими галузями їхнього застосування є психологія, психотерапія і психіатрія [9, 22].

Необхідно також зазначити, що автор теорії психоаналізу доктор Фрейд також активно застосовувавана своїх сеансах свою собаку породи чау-чау Джоф-Йофі. За її поведінкою (позіхання у кінці сеансу) він визначав оптимальну тривалість сеансів. Деякі деталі зміни у її поведінці він трактував як сигнал певної дії для пацієнта у даний момент часу.

Наприклад, коли вона вистибувала у певний час на кушетку до пацієнта, Фрейд констатував, що джерело тривоги знайдено [4].

Станом на сьогодні терапія за допомогою тварин отримала досить широке поширення у західноєвропейських країнах. Слід зазначити, що в Європі та в США терапія за допомогою тварин - це вже абсолютно повноправна сфера офіційної медицини. У рамках зоотерапії проводяться фахові зустрічі, професійні семінари, наради, симпозіуми, а в деяких країнах діють курси з підготовки фахівців даного напрямку, закінчення яких можна дає право займатися приватною практикою.

У різних країнах світу існують організації, що займаються терапією за допомогою собак. Серед них організація «Лапи за здоров'я» (Paws for Health), Міжнародна організація терапії за допомогою собак (Therapy Dog International), товариство «Тварини партнери» (Pet Partners). Популярною є організація «Читаючи з ровером» (Reading with Rover), у якій особи з аутичним спектром та сором'язливі діти читають вголос книги собакам [53].

На сьогоднішній день єдиної прийнятої у світі класифікації методів людино-тваринної взаємодії не існує. Однак зазвичай використовують класифікацію, яка запропонована всесвітньовідомою організацією ІАНІАО. Так позначається Міжнародна Асоціація Організацій Людино-Тваринної Взаємодії, що на англійській мові звучить як International Association of Human-Animal Interaction Organizations. ІАНІАО на даний час є провідною всесвітньою асоціацією групи організацій, які займаються розвитком галузі людино-тваринної взаємодії. До складу ІАНІАО входить більше 110 організацій, функціонуючих у різних країн світу.

ІАНІАО було засновано у 1992 році. Вона позиціонує себе як глобальна асоціація організацій, що займаються практичною діяльністю, науковими дослідженнями та/або навчанням у галузі надання послуг людям з допомогою тварин, взаємодії між людьми і тваринами та навчанням службового поголів'я (ІАНАІО, 2018). Створення міжнародних

робочих груп для вирішення нагальних проблем у цій галузі є одним із стратегічних напрямків ІАНАІО. Наприклад на даний час створена міжнародна цільова група для розробки та введення в дію стандартів передової практики ААІ і добробуту тварин.

Процес людино-тваринної взаємодії відбувається згідно результатів проведених досліджень, навчальних занять, шляхом співпраці між членами даної організації. Вони представлені і практикуючими лікарями, і політичними діячами, а також іншими організаціями, що займаються сферою людино-тваринної взаємодії та роботою з людьми. Слід констатувати, що людино-тваринна взаємодія – це є цілеспрямований та чітко структурований метод. Він передбачає включання або залучення тварин до навчальної, лікувальної, або соціальної робіт з метою досягнення в пацієнтів позитивних терапевтичних змін. Цей метод може використовувється спеціалістами, які володіють знаннями про особливості залучених до такого виду діяльності людей та тварин.

Значною віхою у сфері людино-тваринної взаємодії була розробка та публікація у 2014 році Керівництва з визначення основної термінології та принципів проведення людино-тваринної взаємодії, що має назву «Біла книга». У 2019 році цю книгу було оновлено до діючої редакції. Завдяки міжнародному благодійному фонду “Four Paws”, офіційний переклад якого доступний також і українською мовою [24].

Необхідно зазначити, що цей документ своїм основним терміном людино-тваринної взаємодії визначав “Animals Assisted Intervention” (AAI) – інтервенції (або заходи впливу) здійснені за допомогою тварин. Та уже на початку 2024 року був опублікований новий посібник, розроблений та виданий спілкою Animal-Assisted Intervention International (AAII) сумісно з ІАНАІО що має назву «Рекомендації щодо уніфікації термінології в сфері послуг з асистенцією тварин (Animal Assisted Services – AAS)». У ньому термін інтервенції з тваринами (іншими словами людино-тваринна

взаємодія) запропоновано замінити на фразу послуги з асистенцією тварин [9].

Світова спілка за назвою Animal-Assisted Intervention International (AAII) була створена в 2012 році та на даний час є некомерційною організацією, до складу якої входять члени (організації та приватні особи), яка займається розробкою стандартів практики, підвищенням кваліфікації, акредитацією та безперервною освітою для постачальників послуг з асистенцією тварин. Сюди включається також підготовка дресирувальників тварин, які працюють з людьми та їхніх собак, що надають послуги допомоги людям. На даний час до складу цієї асоціації входить 112 членів з шести континентів світу.

Документом, виданим у 2024 році запропоновано використовувати загальний термін «послуги з асистенцією тварин» (AAS), який їх як послуги, які надаються за допомогою спеціаліста, надавача медичних або інших людиноорієнтованих послуг або педагога, що працює з твариною і гарантує забезпечення її благополуччя в цьому процесі. На відміну від «Білої книги» у документі 2024 року чітко вказано, що тварина повинна мати спеціальну кваліфікацію для того, щоб вона мала змогу бути асистентом у освітніх, терапевтичних, абілітаційних та/або реабілітаційних процесах, які спрямовані на покращення здоров'я та рівня добробуту людей.

Наразі людино-тваринна взаємодія з асистенцією тварин, зокрема собак, активно розвивається у всьому світі в різних сферах діяльності людини, а численні наукові дослідження доводять її високу ефективність.

В Україні на даний час каністерапію використовують лише у декількох реабілітаційних центрах із залученням спеціалістів різного профілю. Слід зазначити, що при цьому немає жодної офіційно визнаної державою системи тестування та сертифікації собак. Також відсутня регламентована державою система спеціалізованої підготовки фахівців.

На даний час громадяни України можуть пройти навчання з даного напрямку та долучитися до світової спільноти людино-тваринної взаємодії лише завдяки міжнародним проектам та грантам.

Зокрема, у 2014 році першим таким проектом для України став проект «Друг героя» за участю Канади. З початком військових дій у 2014 році до України прибули волонтери-каністерапевти з цієї країни. Вони хотіли об'єднати колектив однодумців, щоб розпочати діяльність проекту у сфері людино-тваринної взаємодії, який гна протязі багатьох років успішно працював в їхній країні. Ця ініціатива ґрунтувалась на величезному зв'язку людини та собаки й була спрямована передусім на допомогу в асистуванні ветеранів Збройних Сил України та інших добровольчих батальйонів, які боролись з посттравматичним синдромом та іншими психічними і психологічними непомітними й помітними травмами, які військові дістали під час воєнних дій.

Діяльність проекту почалася у серпні 2015 року, коли чотири канадські тренери прибули до України, з метою навчити вітчизняних спеціалістів. Перед ними були поставлені наступні завдання: почати навчання за повноцінною програмою з методу каністерапії, розпочати комплекс тренінгів для осіб бажаючих працювати за цією програмою, і започаткувати процес об'єднання службових собак із ветеранами в команди. У ході виконання проекту тренери послідовно відбирали волонтерів, потім поголів'я собак для подальших навчань й тренувань. Лише на кінцевому етапі до програми тренувань залучили ветеранів та воїнів, які ще продовжували службу. Таких місій канадських кінологів з приїздом в Україну було декілька. У подальшому канадські тренери разом із українськими колегами тісно співпрацювали з ветеранами збройних сил, які потребували службових собак для забезпечення свого нормального існування. Закордонні тренери-волонтери у ході проекту оцінили потреби наших бійців і навчили українських колег навчати чотирилапих улюбленців згідно до індивідуальних потреб кожного ветерана. Таким

чином спеціально відібраних собак в Україні почали готувати до використання і сертифікувати за канадськими стандартами з метою допомоги військовим після участі в АТО. Крім того здійснювалася підготовка собак емоційного супроводу, які допомагали бійцям з ПТСР у повсякденному житті [5].

У подальші роки в Україні було реалізовано ще два великі міжнародні проекти, що виконані за підтримки і фінансування коштів Європейського співтовариства, які були спрямовані на підготовку спеціалістів людино-тваринної взаємодії та розвиток каністерапії:

Серед них у 2017-2018 роках проект «Соціальна реабілітація людей з обмеженими можливостями завдяки створенню умов та підготовки спеціалістів у сфері каністерапії у прикордонних регіонах», який був спрямований на підготовку спеціалістів та організацію практичних занять з каністерапії для осіб з прикордонних областей Білорусії і України. Він пізніше знайшов своє продовження у різних локальних проектах [3, 6, 7].

Інший проект - GIZ: Perspectives for Eastern Ukraine – перекладається як Перспективи для Сходу України, в межах якого 28 кінологів та 41 психолог зі східного регіону України, взяли участь у тренінгах GIZ Ukraine. Вони на даний час можуть використовувати у своїй роботі метод каністерапії. Під час реалізації проекту більш ніж 1000 дітей отримали позитивні емоції від процесу спілкування, обіймів та ігор з собаками [8].

На даний час Україна має 2 акредитовані команди, які пройшли тестування за міжнародним протоколом PADA та здали екзамен, який дає право використовувати тварин у галузі людино-тваринної взаємодії у західноєвропейських країнах. Ці команди мали змогу брати участь в міжнародних таборах з підготовки фахівців та собак для занять каністерапією завдяки плідній співпраці громадської організації за назвою «Джем ШМ» з міжнародними партнерами у 3 проектах та за підтримки Вишеградського фонду.

Акредитована «команда візитового рівня» - це пані Оксана Камишна (Херсон) з Барбарою породи бассет-хаунд.

Акредитована «терапевтична команда» - це пані Олена Сердюк (Запоріжжя) з псом Євсеєм породи спаніель.

Окрім того важливим заходом у 2019 році було організація та проведення у Львові тестування собак за міжнародним протоколом PADA, що здійснювалось інструктором міжнародного рівня. До тестування було допущено 14 тварин. З них успішно здали тест 8 собак. Слід зазначити, що 4 із них це були безпородні колишні безпритульні тварини.

У подальшому в Нідерландах команда українських каністерапевтів у складі Дарія Резніченко, Антоніна Гошовська, Марина Прокопенко, Євгенія Ткачук восени 2023 року (в Нідерландах) та навесні 2024 року (в Греції) досить вдало пройшли навчання щодо тестування собак на придатність до використання у каністерапії згідно міжнародного протоколу PADA.

Представники соціально-відповідального бізнесу у галузі кінології - компанії «Пуріна» та «Роял Канін» на даний час надають велику підтримку для розвитку каністерапії в Україні.

Завдяки допомозі та спонсорській підтримці компанії «Пуріна» на даний час відбувається велика кількість освітніх та освітньо-наукових заходів, конференцій, майстер-класів з підвищення професійного рівня фахівців та собак. Також за спонсорської допомоги даних компаній проводяться каністерапевтичні заняття для дітей з інвалідністю у місті Києві. Дуже доречним є підтримка компанією «Пуріна» практикуючих каністерапевтів шляхом забезпечення кормом тварин учасників процесу людино-тваринної взаємодії.

Фірма «Роял Канін» надала протягом останніх двох років гранти для відкриття центрів каністерапії у містах Києві та Рівному. Декілька днів назад був офіційно відкритий центр каністерапії у Чернівцях. У подальшому планується відкриття ще одного центру.

Крім того в Україні діють кілька громадських організацій, які займаються розвитком галузі каністерапії. Крім того ентузіасти в багатьох містах України організовують та проводять заняття і заходи по каністерапії. Позитивним фактом є той, що заняття з пет-терапії включені в план роботи інклюзивних закладів освіти. Крім того періодично організовуються науково-практичні конференції, деякі з них проводяться під егідою Міністерства освіти і науки України.

Таким чином констатуємо факт, що каністерапія в Україні почала розвиватися не так давно, але дуже стрімко. У багатьох спеціалістів є інтерес до цієї галузі, і незважаючи на те, що каністерапія в Україні знаходиться лише на початку шляху, позитивним моментом є той, що українці мають закордонних партнерів, у яких можна вчитися брати за приклад їхню діяльність.

Саме тому на даний час задля для активного запровадження методу каністерапії в різних галузях на офіційному державному рівні надзвичайно важливим є наукове обґрунтування підтвердження ефективності застосування даного методу терапії. А для цього необхідно проводити збір і аналіз фактів, практичних даних досліджень. Отримати їх можна тільки шляхом співпраці практикуючих каністерапевтів та науковців.

Військові дії в Україні дають шанс українським каністерапевтам стати частиною світової спільноти, поділившись своїм досвідом роботи з різними верствами населення, постраждалими внаслідок бойових дій. Катастрофічні наслідки війни призводять до втрати ментального, а також фізичного здоров'я військових та цивільного населення. Тому на даний час українські каністерапевти проходять свій унікальний шлях та здобувають досвід роботи з населенням, постраждалим від військових дій.

1.2. Особливості відбору та виховання собак для використання у каністерапії

У каністерапії переважним чином застосовуються домашні собаки-компаньйони. Зважаючи на дані вчених домашня собака це одна з найпопулярніших істот, яких люди у всіх країнах утримують у ролі компаньйонів. Дане свідчення підтверджують Великобританська а також Американська ветеринарні медичні асоціації [30].

Необхідно зазначити, що собаки-компаньйони – це такі тварини, які потрібні для того, щоб знаходитись поруч з власником, та жити біля нього. Ці тварини не полюють, не рятують людину і не охороняють її.

Такі собаки необхідні насамперед для приємного дозвілля та потрібні людині в якості друзів. Найбільшого поширення собаки мають у звичайних сім'ях, де є діти. Також вони популярні серед самотніх людей, особливо літніх осіб. Хоча для каністерапії є певні вимоги для собак, враховуючи, що тварин утримують вдома, кожен господар підбирає собаку безпосередньо під свій характер і темперамент [34].

Задля ефективного використання у каністерапії господар повинен добре знати та відчувати свою собаку, бо тільки тоді він може правильно розуміти поведінку домашнього улюбленця. Кожна собака є живим організмом, вона як і людина індивідуальна і згідно типу вищої нервової діяльності може реагувати на одні ті самі речі інакше ніж інші особини. Щоб зрозуміти поведінку собаки найкраще всього використовувати метод спостереження. Для цього потрібно проводити з нею багато часу і фіксувати під час визначених обставин зміни її поведінки. Доцільно також помічати, реакцію домашнього улюбленця на інших тварин. З маленького віку необхідно також проводити соціалізацію собаки. Соціалізація буде у подальшому запобігати розвитку у вашого улюбленця небажаної поведінки, зокрема яка характеризується агресивністю або надмірною тривожністю. Слід зауважити, що у собак є спільна для всіх

особин цього виду мова тіла, що може опосередковано свідчити про стрес чи страх у даної тварини.

У страхові або стресі використовувати собак для проведення заходів з каністерапії не можна. Одною з основних ознак стресу у собаки може бути її надмірний гавкіт. Дане явище ми можемо спостерігати при ситуаціях, коли біля неї знаходяться якісь незнайомі люди, а можливо і інші тварини, у тому числі й собаки. Ознака стресу або страху може проявлятися також у тому випадку, коли тварина залишається сама вдома.

Тремтіння собаки також є ще однією ознакою стресу або страху. Треба бути уважним, щоб не переплутати таку поведінку з поведінкою домашнього улюбленця у тому випадку, коли вона змерзла або вона мокра. Якщо ця поведінка спричинена страхом, то після тремтіння собака у більшості випадків повинна десь побігти і сховатися.

Свідченням того, що собака знаходиться в стресовому стані, їй страшно або вона сприймає ситуацію як стресову є надмірне виділення слини з рота або надмірне облизування. Про стрес та страх крім того може свідчити свербіж у собаки. У той же час така поведінка може бути ознакою нудьги домашнього улюбленця [45].

Необхідно пам'ятати, що процес виховання тварин, які утримуються біля людей - запорука становлення стосунків поміж домашніми улюбленцями та відповідно їхніми опікунами. Виховання включає в себе процес догляду за тваринами-компаньйонами. Виховання може здійснюватись шляхом застосування визначених стратегій і послідовних дій, що можна спостерігати у відносинах, котрі нагадують тип взаємодії «батьки-дитина».

У дослідженнях науковців Anne Springer, Heidi Mauersberger, Christophe Blaison, Aikaterini Fotopoulou, Ursula Hess була зроблена спроба встановити чи були собаки більш корисними щодо допомоги постраждалим особам у підтримці людини у травмуючих ситуаціях і чи були вони більшим джерелом психологічної і моральної підтримки у даній

болісній ситуації, ніж супутники, які проживали з безпосередньо з постраждалою особою.

У ході експерименту було проведено два дослідження, де взяли участь 74 і 50 осіб. Це були жінки, що виконували поставлені завдання у присутності невідомих супутників, а також незнайомих собак. Інша група людей виконувала ті ж самі завдання, але у присутності знайомих людей і собак. Результати проведених досліджень показали, що менший ступінь болю і менша больова поведінка була виявлена саме у присутності собак, а не людей.

У випадку дослідження принципів та ефективності людино-тваринної взаємодії це є додатковим свідченням беззаперечного факту, що собаки мають природну ефективну здатність допомагати людям у складних хворобливих ситуаціях. Цей ефект за результатами досліджень суттєво посилюється, якщо дана особа відчуває прихильність до домашніх улюбленців, у нашому випадку собак [31].

Отже таким чином можна констатувати факт, що всі події, які відбувається з собакою мають безпосередній вплив на людину, яка супроводжує домашнього улюбленця. У свою чергу все, за що хвилюється господар має безпосередній вплив на його собаку. Такий цікавий зв'язок між людиною-господарем і домашнім улюбленцем собакою формується завжди і має у собі основу у вигляді повсякденних емоцій. Такі емоції безпосередньо впливають на обох учасників даного процесу. Знання про унікальний зв'язок та його ефективне використання може допомагати членам багатьох родин збалансувати чи збагатити свої стосунки у сім'ї.

Людина має дзеркальні нейрони, завдяки яким вона може поставити себе на місце іншого або поспівчувати йому. У той же час є науково доведені дані, що свідчать про інування міжвидової емоційної емпатії. Згідно досліджень тварини теж мають зеркальні нейрони і можуть співчувати людині. Отже теоретично ми можемо зробити спробу співпереживати почуття, які виникають у наших домашніх тварин.

Відповідно і вони можуть відчувати наші емоції і спостерігати їх як свої власні.

Це явище виникає завдяки тому факту, що свідчить про те, що емоційний стан живої істоти безпосередньо дуже пов'язаний з її фізичним здоров'ям. Емоційний стан є визначною необхідною одиницею, яка знаходиться між нашими людськими складовими елементами, зокрема між тілом, розумом та нашими емоціями. Присутність домашніх тварин поруч з нами виконує цілий ряд позитивних функцій. Це зокрема; - підтримка здоров'я господаря у оптимальному стані; та відчуття гармонії.

Такі явища відбуваються завдяки тому факту, що наша кров під час спілкування з домашніми улюбленцями наповнюється ендорфінами, щої протилежні сполукам, що виникають під час появи стресу. Одним із найнебезпечніших гормонів є кортизол, який має здатність викликати хронічні запальні процеси у організмі людини.

Отже слід відмітити, що собаки будуть повторювати почуття, які виникають, фіксуватимуть їхні позитивні або негативні наслідки і таким чином буде відбуватися емоційна синхронізація між собакою і її господарем. Відмітимо, що найкращий спосіб отримання таких антистресових та безперечно дуже корисних для здоров'я людини таких гормонів як ендорфін, пролактин, окситоцин – це просто дивитися в очі своєму улюбленому собаці. У такому випадку стрімко зміцнюється зв'язок між людиною і твариною. Тоді здоров'я у великому ступені залежить від співпереживання любові двома особами [33].

Багато наукових досліджень присвячені визначенню оптимальних методів дресур задля уникнення деструктивної поведінки домашніх тварин (агресія, втеча), які зовсім не є бажаними при підготовці тварин до використання у каністерапії. Італійське наукове опитування засвідчило, що власники вважають агресію собак-компаньйонів як вид поведінки найбільш небажаною, яку потрібно обов'язково вирівняти, порівняно з

іншими видами поведінки, наприклад - реактивність на навколишній шум, забруднення будинку господарів та деструктивність [14].

Науковці у своїй науковій праці зазначають, що застосування у кінологічній практиці методів дресирування, заснованих на винагороді тварин, порівняно з аверсивними, гарантовано швидше за все, знизять рівень напруги у такому питанні як забезпечення добробуту собак, що є ще одним із основних аспектів здійснення каністерапевтичних заходів. Способи дресирування, які засновані на позитивному підкріпленні мають гарний фізіологічний та фізичний ефект. Методи дресирування, які засновані на винагороді, з дуже рівнем ймовірності зміцнюють існуючий зв'язок, що існує між господарем та його собакою. Необхідно не забувати, що агресивні методи дресирування, в разі застосування можуть поставити під загрозу сформовані стосунки, що існують між людиною і домашньою собакою. Це у свою чергу гарантовано збільшить занепокоєння господаря щодо безпеки людей довкола (наприклад, тварини можуть використовувати провокації і проявляти такі види захисту як захисну або і страшну агресію щодо оточуючих осіб [27].

1.3. Аналіз проблематики і ефективності використання методів людино-тваринної взаємодії з особами різних категорій

Метод каністерапії ефективно використовується при роботі з літніми особами. Зокрема Berna Dincer, Nefise Bahçecik наголошують, що медичні працівники, особи, що здійснюють догляд за літніми пацієнтами, члени сімей та самі пацієнти можуть застосовувати цю просту методику для покращення якості свого життя. Вони зазначають, що втручання за допомогою тварин має потенціал для покращення якості життя людей похилого віку, а крім того воно є простим та легким у виконанні для медичних працівників. Цей аналіз було проведено для визначення впливу

терапії за допомогою анімало-асистентів на якість життя людей похилого віку. У цьому дослідженні було проведено систематичний пошук в електронних базах даних (CINAHL, Cochrane Central, Medline/PubMed, Web of Science, Science Direct, Національний центр дисертацій та ULAKBİM Ради вищої освіти) досліджень, опублікованих у період з квітня по червень 2021 року. Під час дослідження було використано сім досліджень з експериментальним дизайном, три були експериментальними та чотири були випадково контрольованими дослідженнями. Загальний розмір вибірки в аналізі становив 375 осіб (експериментальна група: 177 осіб та контрольна група: 198 осіб). Середня тривалість терапії за допомогою анімало-асистентів становила $38,5 \pm 12,4$ хв. Встановлено, що терапія за допомогою анімало-асистентів мала значний вплив на якість життя людей похилого віку (середня різниця: -4,59, $p: 0,03$, $Z:2,23$). Отже таким чином доведено, що терапія за допомогою анімало-асистентів є ефективним методом покращення якості життя людей похилого віку [15].

Інше дослідження у закладах для людей похилого віку було проведено з січня по червень 2019 року. Психологи провели 11 інтерв'ю з людьми, які працюють у будинках для людей похилого віку. Результати були розділені за двома основними темами: гальма та важелі. Результати показують, що гальма були швидко зняті перед впровадженням проекту, але після його впровадження сприйняті корисні ефекти помножилися, і всі опитані згадали переваги тварин. Більше половини опитаних доглядальників згадали тварин як важіль, що полегшує контакт з людьми похилого віку, які страждають на деменцію. Створення проекту сприяло успіху цього типу програми. Слід констатувати, що переваги, які сприймали опитані люди, узгоджуються з науковою літературою. Перешкоди, згадані для впровадження цього типу програми, можна зменшити за допомогою ретельного та добре продуманого проекту [61].

В інших дослідженнях у Великій Британії було проведення опитування за результатами терапії за допомогою тварин у стаціонарних

відділеннях нейрореабілітації після набутої черепно-мозкової травми. Метою даного дослідження було отримання розуміння сучасного стану практики та думок щодо використання методів людино-тваринної взаємодії для нейрореабілітації після набутих черепно-мозкових травм. Було проведено онлайн-опитування медичних працівників нейрореабілітаційних стаціонарних відділень у Великій Британії щодо їхнього досвіду та думок щодо використання людино-тваринної взаємодії.

Згідно отриманих результатів 59 осіб відповіли на анкету. Відповіді були переважно позитивними щодо досвіду, практики та наслідків використання каністерапії для пацієнтів з набутими черепно-мозковими травмами. Було виявлено деякі потенційні проблеми та занепокоєння, але їх можна було запобігти або вирішити. Таким чином констатуємо, що серед фахівців нейрореабілітації у Великій Британії існує ентузіазм щодо використання методу людино-тваринної взаємодії та існує широкий спектр досвіду. Крім того є можливість для запровадження серійних дослідів, досліджень та розробки практичних рекомендацій для підтримки впровадження людино-тваринної взаємодії. [46].

Іншими науковцями було досліджено ставлення медичних працівників до активностей за допомогою тварин у педіатричній практиці. Згідно досліджень встановлено, що медичні працівники вважають, що залучення собак до заходів з тваринами може бути корисним для дітей, які перебувають у лікарнях. На запровадження методів людино-тваринної взаємодії негативно впливає їхнє занепокоєння щодо ризику розвитку алергії. На думку медиків активності з собаками можуть ефективно використовуватись і відноситись до додаткових методів лікування, хоча при цьому необхідні додаткові дослідження. Інструмент оцінки ставлення до додаткової терапії за допомогою тварин включав 7 пунктів та оцінювався за допомогою дослідницького факторного аналізу. Медіана оцінки медичних працівників становила 25 (діапазон 18–28), що свідчить про більш позитивне ставлення. Однак 36% медичних працівників

сприймали ризик алергії, і ця група мала значно нижчий медіанний бал – 22 проти 26. Відкриті відповіді були проаналізовані за чотирма категоріями: «Собаки можуть позитивно впливати на дітей у лікарні», «Собаки можуть становити ризик алергії у дітей», «Собаки можуть лякати дітей» та «Собаки можуть впливати на робочу ситуацію медичних працівників». Був зроблений висновок, що метод активностей з собаками може служити цінним інструментом для дослідження ставлення медичних працівників до собак як до додаткової терапії. Фахівці вважають собак корисними для госпіталізованих дітей, але ставлення до собак, які працюють у педіатричній допомозі, може залежати від побоювань щодо таких ризиків, як алергія [63].

У Нижній Саксонії також були оцінені втручання за допомогою тварин з акцентом на гігієну в закладах охорони здоров'я. У дослідженні зазначається, що втручання за допомогою тварин стають дедалі популярнішими. Зосереджуючись на заходах контролю інфекцій у закладах охорони здоров'я (ЗОЗ), у Нижній Саксонії було проведено два дослідження, щоб отримати дані про структуру, характеристики та частоту використання методу каністерапії. Онлайн-опитування серед постачальників послуг людино-тваринної взаємодії визначило собак як найважливіший вид тварин у цій сфері, яке переважно функціонує в навчальних закладах (53%) та/або на власній території (46%). Двадцять дев'ять відсотків пропонували свої послуги в ЗОЗ. Більшість (55%) працівників, що працюють з тваринами, мали високу кваліфікацію з сфери людино-тваринної взаємодії, але їхня обізнаність щодо гігієнічних та інфекційних заходів для запобігання передачі зоонозних захворювань була обмеженою. Дев'ятнадцять відсотків працівників, що працюють з тваринами, дегельмінтизували собак лише за позитивних результатів аналізу фекалій, а 13% собак отримували антгельмінтик лише за наявності заражень. Часто у годівлі використовували сире м'ясо (82%). Серед працівників, що працюють з тваринами, було мало інформації про

можливість передачі зоонозів від клієнта до тварини. Таким чином, поводження з собаками-терапевтами часто відображало «звичайне» володіння домашніми тваринами і не завжди враховувало особливу ситуацію в закладах охорони здоров'я. Телефонне опитування у 148 лікарнях показало, що 28% лікарень мали досвід терапії за участю тварин або відвідувань тварин, але у 22% з них бракувало правил щодо поводження з такими контактами з тваринами. Хоча 28% усіх лікарень мали правила щодо собак-помічників, лише 5% були обізнані з новим законом, який надає людям у супроводі собаки-помічника широкі права на вхід до громадських місць, включаючи заклади охорони здоров'я. З огляду на очікуване подальше зростання популярності собак-помічників, всі постачальники та одержувачі цих послуг повинні дотримуватися високих стандартів якості, які включають заходи контролю інфекцій та добробуту тварин. Це забезпечить безпечне впровадження цієї комплементарної медицини, від якої можуть отримати користь обидві сторони – і людина, і тварина [62].

Як пошук альтернативних шляхів уникнення алергій закордонні науковці у своїх дослідженнях розглядають навіть роботизовану анімалотерапію як додаткову терапію в клінічній практиці. До дослідження були залучені фахівці з Асоціації фахівців з інтервенцій за допомогою тварин (AAAIP), а також члени кількох приватних та публічних груп ААТ у Facebook. Учасники заповнили анонімне онлайн-опитування, досліджуючи свій досвід та погляди на ААТ та RAAT. Відповіді чотирнадцяти учасників були проаналізовані за допомогою програмного забезпечення Dedoose для виявлення спільних тем у відповідях. Результати цього дослідження надають різні точки зору фахівців з різних установ щодо переваг ААТ, занепокоєння щодо ААТ та наслідків використання RAAT. Дані свідчать про те, що більшість учасників не застосовували RAAT у своїй практиці. Однак багато учасників вважали, що RAAT може бути альтернативним або підготовчим

втручанням, коли взаємодія з живими тваринами неможлива. Зібрані дані додатково сприяють формуванню нішевого середовища, що розвивається [51].

Науковцями була проведена оцінка ефективності терапії за допомогою тварин для полегшення симптомів тривожності у дітей дошкільного віку. Дослідження проводилося як рандомізоване контрольоване дослідження з контрольною групою. У дослідженні взяли участь 33 тривожні дітини віком 5–7 років (які брали участь у плані скринінгу тривожності щодо добробуту, проведеному Консультаційним центром, Тегеран, Іран) у період з 2018 по 2019 рік. Учасники взяли участь у дослідженні добровільно. Особи були випадковим чином розділені на експериментальну та контрольну групи (по 10 у кожній групі). Експериментальна група пройшла 8 сеансів анімотерапії. Інструментом дослідження, використаним у цьому дослідженні, була шкала тривожності Спенса для дошкільнят (форма для батьків), а дані були проаналізовані за допомогою програмного забезпечення SPSS 21.

Результати показали, що анімотерапія мала значний вплив на загальну тривожність після коригування на післятестові оцінки ($f = 32,49$ та $p = 0,001$) з ефектом, що дорівнює 0,70. Крім того, вплив анімалотерапії на тривогу розлуки ($f = 5,63$, $p = 0,03$), генералізований тривожний розлад ($f = 8,56$, $p = 0,01$), соціальну фобію ($f = 14,58$, $p = 0,002$) та специфічну тривожність ($f = 11,63$, $p = 0,005$) був значним з ефектами, що дорівнювали 0,30, 0,40, 0,53 та 0,47 відповідно. Результати також показали, що вплив анімалотерапії на одержимість був незначним ($p > 0,05$). У результаті проведених досліджень можна зробити висновок, що анімалотерапія ефективна для полегшення тривожності у дітей. Це підтримує включення ААТ у терапевтичну практику для дітей з тривожністю [56].

Групою науковців було проведено дослідження впливу терапії за допомогою тварин на вегетативну та ендокринну активність у дорослих з розладом аутистичного спектру. Рандомізоване контрольоване

дослідження з вимірюваннями нейроендокринних та серцево-судинних показників до втручання (T0), після втручання (T1: 10 тижнів) та під час спостереження (T2: 20 тижнів) було проведено у 53 дорослих з РАС (N = 27 у групі втручання; N = 26 у контрольній групі). У групі втручання дані про стрес-фізіологічні показники були зібрані під час 5-го сеансу терапії (гострі ефекти). Дані були проаналізовані за допомогою змішаних моделей для таких показників результатів, як кортизол, альфа-амілаза, варіабельність серцевого ритму та симпатична активність. Були отримані наступні результати. Інтервенційний сеанс ААТ був суттєво пов'язаний зі зниженням рівня кортизолу ($\beta = -0,41$, $p = 0,010$), тоді як парасимпатична та симпатична серцево-судинна активність залишалася незмінною. Не було виявлено суттєвих змін у показниках фізіології стресу після лікування. Отже було доведено, що гостре зниження стресу, що відображено у значному зниженні рівня кортизолу, було виявлено під час сеансу ААТ у дорослих з розладом аутистичного спектру (РАС) без інтелектуальної недостатності. Науковці зазначають, що потрібні додаткові дослідження, щоб з'ясувати, якою мірою специфічні фактори ААТ сприяли зниженню рівня кортизолу та чи можливе зниження стресу в довгостроковій перспективі. [19].

Доведено, що взаємодія з тваринами знижує артеріальний тиск і рівень холестерину, зменшує тривожність і покращує самопочуття людини. Терапія за допомогою тварин може бути включена до догляду за пацієнтами в передопераційному періоді. Деякі з цілей, яких можна досягти за допомогою навчених і сертифікованих тварин-терапевтів, - це зниження стресу перед операцією, мотивація пацієнтів до позитивного ставлення, сприяння післяопераційній активності та зменшення потреби в знеболювальних препаратах. Контроль інфекцій, пацієнти з ослабленим імунітетом - це питання, що стосуються людино-тваринної взаємодії у лікарняних умовах і потребують вирішення [40].

Терапія за допомогою собак ефективно використовується при нейророзвиткових розладах. Дане дослідження дозволило узагальнити літературу в цій галузі. Початковий проведений пошук дав 4869 цитат. Оновлений пошук, проведений шляхом пошуку посилань на вибрані дослідження та відповідні веб-сайти та бази даних організацій, що працюють у галузі втручань за допомогою тварин, виявив близько 29 цитат. Визначену літературу було перевірено на дублювання, придатність для включення, наявність повних текстів для абсолютного включення до цього оглядового огляду. Загалом 41 стаття кваліфікувалася як дослідницька. Результати огляду показують прогалину в дослідженнях з точки зору відсутності досліджень у ширшому спектрі нейророзвиткових розладів, обмеженої зосередженості на дорослому населенні, нестандартизованих терапевтичних практик та відсутності турботи про собак. Цей огляд буде корисним для дослідників для подальшого вдосконалення досліджень у галузі терапії за допомогою тварин шляхом розуміння цієї прогалини в дослідженнях, використання наданих рекомендацій та забезпечення якісного поширення наукової роботи [32].

Було досліджено вплив взаємодії з тваринами на активність та реакцію на стрес у дітей у закладах невідкладної допомоги. Дослідження проводилось в умовах стаціонарних відділень невідкладної допомоги дітей (ВІТ, ВІТ та гематологія/онкологія). Пацієнтами були вісімдесят дітей стаціонарного типу (49% хлопчиків) віком від 2 до 19 років. Під час дослідження пацієнти експериментальної групи ААІ взаємодіяли з командами собак-терапевтів протягом 5–10 хвилин, а пацієнти контрольної групи продовжували свою поточну активність без візиту ААІ. Згідно отриманих результатів рівень кортизолу в слині, рівень активності та настроїв оцінювали до та після ААІ. ААІ був пов'язаний зі зниженням рівня кортизолу та підвищенням настрою та активності. Таким чином було зроблено висновок, що ААІ корисний для дітей у відділеннях невідкладної допомоги дітей. [55].

Було проведене рандомізоване контрольоване дослідження активностей за участю тварин для дітей з онкологічними захворюваннями ($n=26$). Результати були оцінені в аспекті порівняння візитів собаки та звичайного догляду серед дітей, які перебувають на стаціонарному лікуванні онкологічних хворих. Було оцінено психологічне функціонування та мікробне навантаження зразків мила для рук. Тривожність батьків була вторинним результатом. Науковці не спостерігали різниці у скоригованому середньому показнику поточного функціонування ($-3,0$; 95% довірчий інтервал [ДІ], від $-12,4$ до $6,4$). Різниця у мікробному навантаженні на руки пацієнтів групи втручання та контрольної групи становила $-0,04$ (95% ДІ, від $-0,60$ до $0,52$) $\log_{10}$ КУО/мл, з верхньою межею 95% ДІ нижче заздалегідь визначеної межі не меншої придатності. Тривожність була нижчою у батьків пацієнтів групи втручання порівняно з контрольною групою. Таким чином науковці не виявили впливу візитів собаки на функціонування дітей; однак дослідження було недостатньо потужним через малу кількість учасників. Візити собак зменшили рівень тривожності батьків. Завдяки дезінфекції рук візити не підвищили рівень мікробів на руках. [37].

У наступному дослідженні терапія за допомогою тварин розглядається як засіб знеболення у дітей. Зазначається, що анімалоасистована терапія (ААТ) – це метод лікування, який включає пацієнта, анімалотерапевта та тварину з метою досягнення певного терапевтичного результату. Незважаючи на безліч досліджень, що документують переваги ААТ, жодне з досліджень ще не визначило вплив тварин на полегшення болю у дітей. Тому для фіксації змін болю та життєво важливих показників з ($n = 18$) або без ($n = 39$) ААТ у дітей віком 3–17 років в одному педіатричному закладі невідкладної допомоги було використано експериментальний дослід втручання. Група втручання ААТ зазнала значного зниження рівня болю порівняно з контрольною групою, $t(55) = -2,86$, $p = 0,006$. Хоча артеріальний тиск та пульс не зазнали впливу,

частота дихання в групі ААТ значно зросла (в середньому на 2,22 вдиху/хв) порівняно з контрольною групою, $t(55) = -2,63$, $p = 0,011$. Це дослідження додатково підтверджує численні переваги ААТ для здоров'я, особливо для дітей, які відчують біль [18].

Вплив терапії з тваринами на тривожність у госпіталізованих дітей був досліджений у наступній науковій публікації зробленої згідно результатів дослідження. Метою цього дослідження було оцінити вплив короткочасного візиту собак на тривожність у госпіталізованих дітей. Це експериментальне дослідження порівнювало стан тривожності до та після структурованих дослідницьких втручань у вибірці дітей віком від шести до 17 років ($N=93$) у двох групах. Учасників було розподілено до групи терапії за допомогою тварин або контрольної групи залежно від часу збору даних. Учасників у кожній групі відвідував або асистент дослідника, собака-терапевт та кінолог, або асистент дослідника. Тривожність дитини вимірювалася за допомогою шкали тривожності за станом та рисами характеру для дітей (STAIC) до та після візиту, а батьки заповнювали коротку анкету. Групи втручання та контрольні не мали суттєвих відмінностей у ключових демографічних факторах або базовому рівні тривожності. Хоча стан тривожності значно знизився в обох групах, діти в групі зоотерапії зазнали значно більше зниження тривожності ($p=0,004$). Крім того, батьки повідомили про високий рівень задоволення програмою зоотерапії. Результати дослідження підтверджують користь короткочасного візиту до зоотерапії з навченим собакою та кінологом як інструменту зниження тривожності у госпіталізованих дітей, одночасно сприяючи задоволенню батьків. Коли ресурси для проведення візитів до зоотерапії обмежені, лікарі можуть розглянути можливість надання пріоритету дітям, які найбільше страждають від тривожності [42].

У наступних дослідженнях була оцінена специфічність емоцій дітей під час втручань за допомогою тварин на поведінку в класі. Науковці підкреслюють важливість специфічності, аналізуючи закодовані відео,

отримані в рамках оцінки втручань за допомогою тварин, що впроваджуються в контексті школи для дітей з особливими освітніми потребами. На рівні всієї вибірки результати свідчать про те, що регуляція емоцій учнів покращується протягом передтестового періоду, і тому вказують на те, що поведінка учнів може змінюватися в очікуванні втручань за допомогою тварин. При аналізі на індивідуально-специфічному рівні дані також вказують на те, що результати всієї вибірки узагальнюються лише на певну підгрупу учасників. Характер результатів свідчить про те, що обраний показник може мати обмежену придатність для оцінки регуляції емоцій серед решти вибірки [25].

Думки французьких кінологів щодо втручань за допомогою тварин були представлені у наступному дослідженні. Це дослідження мало на меті охарактеризувати метод людино-тваринної взаємодії шляхом вивчення її специфіки на погляд французьких кінологів. Було проведено онлайн-опитування серед французьких кінологів, які працюють у сфері ААІ переважно з одним собакою. Це дослідження включало питання про їхню практику в ААІ (статус реєстрації, бенефіціари та тварини) та їхній досвід (навчання в ААІ, навчання в медико-соціальній сфері, навчання поведінці тварин). Потім науковці дослідили феноменологічне розуміння визначень кінологами своєї практики в ААІ, їхню мотивацію працювати з цими підходами та очікування команди «людина-тварина». Під час дослідження використали стратегію відкритого кодування та сформулювали основні висновки на основі їхніх відповідей. У цьому дослідженні взяли участь 111 кінологів. Кількісні дані підкреслили неоднорідність профілів кінологів та їхнього професійного досвіду, хоча більшість профілів мали попередню підготовку в галузі охорони здоров'я. Якісний аналіз визначив п'ять тем, що характеризують міжвидову ідентифікацію та адаптацію тварин (ААІ): (1) ААІ як додаткові підходи до закладів догляду, (2) ААІ як особистісно-орієнтовані підходи, (3) взаємодоповнюваність між працівниками та їхніми тваринами, (4) спільна роль посередника та (5) переконання працівників

щодо стосунків між людиною та твариною, пов'язані з їхнім особистим досвідом. Це опитування дозволило науковцям зрозуміти, як французи використовують ААІ та її роль у системі догляду. Був зроблений висновок, що переваги ААІ численні як для закладів догляду, так і для осіб, що здійснюють догляд, головним чином завдяки тому, що вони роблять догляд більш гуманним. ААІ ставить добробут пацієнтів та стосунки з особою, що здійснює догляд, у центр догляду. Взаємодоповнюваність команди людина-тварина є спільною рисою цих практик і має вирішальне значення для їхнього успіху. Для підтвердження отриманих даних необхідні майбутні міждисциплінарні дослідження, щоб дослідити особливості цих міжвидових підходів та відмінності між країнами [11].

Групою науковців була здійснена розробка програми активності за участю тварин у відділенні дитячого психічного здоров'я. Проект з розробки програми проводився з лютого 2017 року по березень 2019 року у відділенні поведінкового здоров'я для дітей та підлітків у дитячій лікарні, що є частиною великого академічного медичного центру на Середньому Заході США. Відділення поведінкового здоров'я надає багатoproфільну допомогу молоді віком 8–17 років з гострими, хронічними або схильними погіршуватися емоційними та поведінковими розладами. Протягом періоду дослідження у ньому взяли участь дев'яносто чотири пацієнти. Стать була зміщена переважно до жінок ($n=69$; 73,4%), а середній вік становив 13,9 років ($SD=2,2$). Пацієнтам було поставлено діагноз різноманітних емоційних та поведінкових розладів, більшість з яких мали первинний психіатричний діагноз розладу настрою ($n=47$; 50,0%). Отримані результати підтверджують доцільність та попередній позитивний вплив методу людино-тваринної взаємодії, зокрема каністерапії на пацієнтів педіатричного відділення психічного здоров'я. Позитивні відгуки пацієнтів, а також персоналу відділення та медичних працівників додатково підтверджують доцільність майбутніх досліджень ААА для

молоді з гострими або погіршеними поведінковими чи психіатричними потребами. Загалом, медичні працівники підтримали цю думку [38].

Оцінка застосування інтервенції за допомогою тварин була зроблена у межах лікарні. Дослідження показали, що втручання за допомогою тварин мають численні переваги для пацієнтів. Однак слід зазначити, що вплив взаємодії персоналу з цими тваринами недостатньо вивчений, особливо в умовах невідкладної допомоги, і тому є новим внеском у літературу про взаємодію людини та тварин. Метою цього якісного пілотного дослідження було зробити внесок у знання щодо досвіду та сприйняття персоналу лікарні, який брав участь у програмі втручання за допомогою тварин на базі лікарні. Було проведено дев'ять очних інтерв'ю (4 медсестри, 3 члени допоміжного персоналу та 2 волонтери лікарні). З інтерв'ю з респондентами вплигло п'ять тем: (1) описи собак-терапевтів; (2) контакти з собаками на роботі; (3) зв'язок із собаками поза роботою; (4) переваги; (5) недоліки. У цілому отримані результати відображають надзвичайно позитивний досвід персоналу лікарні [43].

Іншими дослідженнями регламентуються етичні перспективи використання тварин у педіатричній складовій галузі охорони здоров'я. Проблема у даному випадку полягає у тому, що хоча існують етичні стандарти для біомедичних досліджень людини, тварини історично не мали однакового рівня захисту. Культурні зрушення у відповідь на дослідження, що демонструють здатність тварин страждати, призвели до прийняття законів, що визначають мінімальні етичні стандарти лікування різних популяцій тварин. Однак жоден з них не стосується тварин-помічників або тварин-терапевтів, а також не визначає етичних міркувань щодо дресирування, розміщення, середовища та обмежень обов'язків, характерних для цієї популяції. Потенціал заподіяння шкоди та нездатність надати згоду повинні порушувати етичні питання щодо втручань за допомогою тварин (AAI), включаючи те, як найкраще збалансувати

співвідношення ризику та користі як для тварин, так і для людей-учасників.

У той час як тварини-помічники мають конкретні визначення, тварини-терапевти та тварини емоційної підтримки набагато менш чітко визначені і тому мають набагато менш стандартизовані практики щодо їхнього навчання, сертифікації та процесу підбору для кінологів. Це може призвести до того, що тварини будуть недостатньо навчені справлятися зі стресами своєї роботи або будуть розміщені в несумісному середовищі. Тим часом обов'язки тварин-помічників є постійними, і тварина має мало можливостей погодитися на участь або відмовитися від неї, що призводить до перевтоми, без можливості займатися діяльністю, яка відповідає природним уподобанням тварин. Тварини емоційної підтримки є найменш визначеними з цих популяцій, не проходять формального навчання та піддаються підвищеному ризику неадекватного догляду, нестабільного житла та жорстокого поводження з боку працівників, які також можуть бути погано підготовлені до належного задоволення їхніх потреб.

Щоб виконати наші моральні зобов'язання перед тваринами, які служать покращенню нашого власного психічного благополуччя та фізичної незалежності, необхідні термінові дії для покращення захисту, що діє для цих популяцій [17].

У нашій країні тема людино-тваринної взаємодії до останнього часу мала статус аматорської, якою займалися лише поодинокі громадські організації такі як: P4P, InNikos, FOUR PAWS і інші.

Аналіз закордонних наукових публікацій, проведених мною, у цілому показав, що взаємодія з тваринами має позитивний вплив на фізичний і психологічний стан людини і ці дані є науково доведеними.

Собаки емоційної підтримки, собаки-терапевти ефективно використовуються у роботі з дітьми різних вікових груп, психологічного стану та психічних проблем розвитку. Цій темі присвячені наукові статті великої кількості зарубіжних авторів. Так Linda Henderson, Christine Grové,

Felicia Lee, Louisa Trainer, Hannah Schena, Marcelle Prentice (2020) розглядає ефективність їхнього використання у процесі навчання дітей читанню і робить висновок про достатню дієвість цього засобу [50]. Інші статті також підтверджують сприяння собак емоційному та поведінковому благополуччю дітей у навчальних закладах [39, 60].

Проведення психологічної роботи з дітьми у навчальних закладах з використанням собаки і без шляхом порівняння отриманих результатів у вигляді вхідних та вихідних опитувань педагогів та учасників навчального процесу (застосовується поділ на декілька груп: контрольна, з психологом; психолог+собака) доводять доцільність залучення собак до роботи психолога. [47, 54, 57].

За даними дослідників збільшується кількість дитячих лікарень, де використовують собак у роботі педіатричних працівників [44].

Терапія за допомогою собак, як варіант лікування дітей з посттравматичним синдромом, депресією, тривогою, синдромом дефіциту уваги розглядається у статті Carie Braun, Teresa Stangler, Jennifer Narveson, Sandra Pettingell (2009), де також доведена ефективність застосування тварин [18]. Зокрема у наукових публікаціях доведено позитивний вплив собак на зменшення больових відчуттів пацієнтів лікувальних закладів, при цьому формою контролю ефективності було вимірювання частоти дихання у пацієнтів, які знаходились певний період у присутності собаки і без. Частота дихання осіб, які були з собакою суттєво знижувалась до бажаних величин, що на думку науковців було свідченням зниження рівня стресу і болю у пацієнтів [23]. Згідно інших досліджень використання собак в опіковому центрі сприяло зменшенню болю та рівня тривоги пацієнтів та позитивно впливало на їхній настрій [41].

Величезна кількість наукових публікацій присвячена питанню позитивного впливу собак-компаньйонів на процес проходження реабілітації військових. Зокрема у статті Regina P. Owen, Brendan J. Finton, Susanne W. Gibbons, Patrick H. D.Leon (2016) була вивчена можливість

використання каністерапії як методу допоміжного втручання для надання комплексної допомоги пораненим воїнам у процесі їхньої адаптації до типових військових травм таких як посттравматичного стресового розладу та черепно-мозкової травми. Результати проведених досліджень вказують на позитивні фізіологічні та психологічні переваги використання даного методу [59]. Інші науковці доводять позитивний вплив собаки на функціонування та якість життя ветеранів з ПТСР [21, 26].

Згідно даних досліджень проведених на особах з депресією присутність собак викликає значне зниження рівня тривоги та посилює дію психотерапевтичних стратегій [12, 20].

Ефективність занять людей з тваринами можна підтвердити фізіологічними показниками – частотою серцевих скорочень, варіабельністю серцевого ритму, рівнем артеріального тиску [48, 58].

Фізіологічні ефекти застосування каністерапії найпростіше можна проконтролювати за допомогою рівня кортизолу у слині дітей. Цей напрям досліджень ми плануємо у майбутньому [28].

Майже усі досліджені нами публікації у якості проблемного висвітлюють питання відсутності або недостатньо досліджених методик застосування собак, які мають наукове обґрунтування та недостатню кількість експериментальних досліджень. Враховуючи військову ситуацію у нашій країні, яка триває вже майже три роки, і зважаючи на досліджені наукові закордонні джерела, які доводять ефективність застосування методу каністерапії для розвитку дітей, їхньої реабілітації внаслідок психологічних травм, отриманих у результаті воєнних дій, відновлення постраждалих військових осіб, осіб з розладами психіки, вважаємо дослідження у даному напрямку дуже актуальними та необхідними.

Висновки до розділу 1

Доведено, що приклади використання собак для лікування хворих відомі з часів прадавніх цивілізацій. У Стародавньому Римі було поняття «собака-цілитель». Наукові обґрунтування позитивного впливу тварин на стан здоров'я людей з'явилися порівняно недавно – в кінці XVIII століття у Великобританії. Основоположником сучасної каністерапії можна вважати Бориса Левінсона – науковця з Великобританії.

Встановлено, що у США першими тварин почали залучати до своєї роботи саме психологи. У клініці Університету Огайо в 1977 році почала діяти перша програма каністерапії (пет-терапії).

Таким чином станом на сьогодні терапія за допомогою тварин отримала досить широке поширення у західноєвропейських країнах. Слід зазначити, що в Європі та в США терапія за допомогою тварин - це вже абсолютно повноправна сфера офіційної медицини. На сьогоднішній день організація за назвою ІАНІАО є провідною всесвітньою асоціацією групи організацій, які займаються розвитком галузі людино-тваринної взаємодії.

Встановлено, що людино-тваринна взаємодія – це є цілеспрямований та чітко структурований метод. Він передбачає включання або залучення тварин до навчальної, лікувальної, або соціальної робіт з метою досягнення в пацієнтів позитивних терапевтичних змін. Цей метод може використовуватися спеціалістами, які володіють знаннями про особливості залучених до такого виду діяльності людей та тварин.

Таким чином наразі людино-тваринна взаємодія з асистенцією тварин, зокрема собак, активно розвивається у всьому світі в різних сферах діяльності людини, а численні наукові дослідження доводять її високу ефективність.

Доведено, що в Україні на даний час каністерапію використовують лише у декількох реабілітаційних центрах із залученням спеціалістів різного профілю. Слід зазначити, що при цьому немає жодної офіційно

визнаної державою системи тестування та сертифікації собак. Також відсутня регламентована державою система спеціалізованої підготовки фахівців.

Таким чином на даний час громадяни України можуть пройти навчання з даного напрямку та долучитися до світової спільноти людино-тваринної взаємодії лише завдяки міжнародним проектам та грантам, у 2014 році першим таким проектом для України став проект «Друг героя» за участю Канади.

На даний час Україна має 2 акредитовані команди, які пройшли тестування за міжнародним протоколом PADA та здали екзамен, який дає право використовувати тварин у галузі людино-тваринної взаємодії у західноєвропейських країнах.

Представники соціально-відповідального бізнесу у галузі кінології - компанії «Пуріна» та «Роял Канін» на даний час надають велику підтримку для розвитку каністерапії в Україні. Фірма «Роял Канін» надала протягом останніх двох років гранти для відкриття центрів каністерапії у містах Києві та Рівному. Декілька днів назад був офіційно відкритий центр каністерапії у Чернівцях.

Військові дії в Україні дають шанс українським каністерапевтам стати частиною світової спільноти, поділившись своїм досвідом роботи з різними верствами населення, постраждалими внаслідок бойових дій.

Задля ефективного використання у каністерапії господар повинен добре знати та відчувати свою собаку, бо тільки тоді він може правильно розуміти поведінку домашнього улюбленця. У страхові або стресі використовувати собак для проведення заходів з каністерапії не можна.

Встановлено, що майже усі досліджені нами публікації у якості проблемного висвітлюють питання відсутності або недостатньо досліджених методик застосування собак, які мають наукове обґрунтування та недостатню кількість експериментальних досліджень. Враховуючи військову ситуацію у нашій країні, яка триває вже майже три

роки, і зважаючи на досліджені наукові закордонні джерела, які доводять ефективність застосування методу каністерапії для розвитку дітей, їхньої реабілітації внаслідок психологічних травм, отриманих у результаті воєнних дій, відновлення постраждалих військових осіб, осіб з розладами психіки, вважаємо дослідження у даному напрямку дуже актуальними та необхідними.

РОЗДІЛ 2

ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ КОРЕКЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ КАНІСТЕРАПІЇ

2.1. Загальна характеристика видів заходів із залученням собак з метою покращення психоемоційного стану людей у різних ситуаціях

Біла книга ІАНАІО є основним документом, який регламентує класифікацію видів людино-тваринних взаємодій, у тому числі із залученням собак. Згідно неї розрізняють:

1. Активності з асистенцією тварин. Позначаються вони як ААА (animal assisted activities). Види активностей: візити і інші активності з собаками, який здійснюється у форматі провідник з собакою.

2. Навчання, педагогічна діяльність з асистенцією тварин (інша назва - собака для навчання, або «освітня собака»). Позначається міжнародною аббревіатурою ААЕ (animal assisted education). При цьому виді активностей особа, що надає такий вид послуг повинна мати відповідну освіту. Вона може залучати собаку самостійно або команду у складі провідник та собака.

3. Терапія з асистенцією тварин (інакше собака-терапевт або терапевтична собака). Міжнародна аббревіатура даного виду взаємодії ААТ (animal assisted therapy). У цьому випадку особа, яка надає такий вид послуг теж повинна мати відповідну освіту та може залучати собаку самостійно або команду, яка складається з провідника із собакою.

Згідно розроблених «Рекомендацій щодо уніфікації термінології у сфері послуг з асистенцією тварин (Інша назва Animal Assisted Services – ААS)» існує наступна класифікація:

1. Терапія із залученням собак. Міжнародна аббревіатура ААТ. При ній основний фокус уваги спрямовується на процес лікування. Даний вид терапії здійснюють вузькокваліфіковані фахівці у сфері здоров'я, спеціалісти з питань освіти або ж фахівці зі спеціальною освітою, що займаються обслуговуванням людей різних категорій.

2. Навчання із залученням собак. Міжнародна аббревіатура ААЕ. Такий вид послуг можуть інколи надавати професіоналами без диплома. При цьому вони повинні перебувати під активним наглядом або безпосереднім керівництвом спеціаліста, який займається питаннями психічного здоров'я населення чи освіти. Цілі дканих активностей можуть бути декількох видів: академічними, освітніми або соціальними.

3. Програми за підтримки тварин. Міжнародна аббревіатура АASP. Це такі активності, у яких тварини залучені до діяльності, що спрямована на підтримку і підвищення рівня добробуту людей. Дані активності можуть проводитися спеціалістами, які мають спеціалізовану підготовку з наряду АASP, фахівцями, які працюють разом з навченими і висококваліфікованими провідниками собак. До такої роботи допускаються і волонтери, які мають відповідне освіту або навички та відповідний досвід [9, 53].

Каністерапію можна класифікувати і за критеріями спрямування.

За спрямованістю впливу каністерапію поділяють на спрямовану та неспрямовану.

За неспрямованої каністерапії терапевтичний вплив на людину виявляється переважно за рахунок реалізації емоційного спілкування, яке відбувається між людиною та собакою. Утримання домашньої тварини є найбільш яскравим прикладом такої форми впливу. За цього випадку власник тварини може самостійно вибирати метод здійснення взаємодії та час для спілкування з твариною.

Спрямована каністерапія є інструментом безпосередньо терапевтичного впливу. Вона дозволяє вирішувати певні проблеми

лікувального процесу, а також корекційного та реабілітаційного. Направленість впливу в даному випадку обумовлена тією метою та завданнями, які сформульовані на початковому етапі терапії та дозволяють розраховувати на досягнення певного результату у результаті проведеної роботи. У цьому випадку терапевтичні заходи здійснюються лише фахівцями в чітко визначений час та згідно затвердженого плану проведення. Правильна організованість лікувальних, корекційних, реабілітаційних впливів дає можливість спеціалістам більш-менш конкретно планувати потрібний період для проходження необхідного курсу. Крім того має на меті захистити людину, якій надається необхідна допомога напружених проблемних ситуацій та від зайвої перевтоми, а також від некваліфікованого втручання [10, 22, 29, 49].

Залежно від методу організації процесу каністерапії виділяють каністерапію за участю трьох учасників заходу: клієнт, собака, спеціаліст. (Рис.2.1), а також 4 учасників (Рис. 2.2).

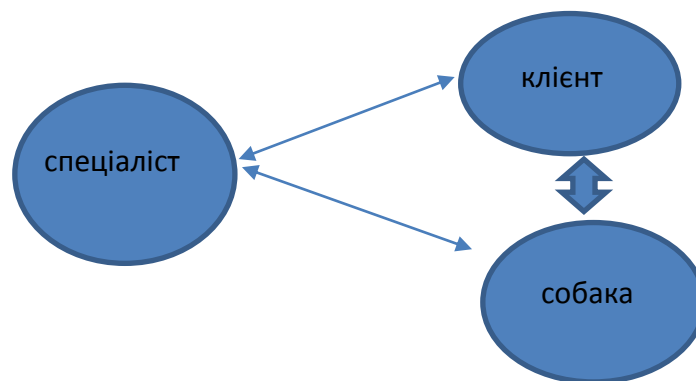

Рис.2.1. Схема розподілу уваги фахівця при 3-х учасниках процесу

При цьому спеціаліст на занятті одночасно контролює і клієнта або групу осіб, і собаку. Він організовує і несе особисту відповідальність за весь процес, у тому числі і з питання забезпечення принципу єдиного добробуту для всіх учасників даного заняття. Така робота вимагає від

спеціаліста утримання фокусу уваги одночасно на двох абсолютно різних групах учасників або учасниках і є досить складною та виснажливою.

Більш ефективною і не виснажливою для спеціаліста є друга схема, коли у процесі каністерапії взаємодіють між собою чотири особи. У цьому випадку при такій побудові процесу важливим елементом є попередня підготовка до заняття і чітко налагоджена співпраця між провідником та спеціалістом. Ключовим моментом має бути обговорення питань як заняття повинно відбуватися, а також продумування основних і запобіжних планів та заходів, запобігання конкуренції. Адже успіх заняття з каністерапії на 90% залежить від ефективності процесу його підготовки. У другому випадку під час заняття спеціаліст, який його проводить, може максимально зосередитись на клієнті, у той час як провідник на собаці. Дуже важливим є момент, який полягає у тому, щоб спеціаліст звертав увагу і на сигнали тіла, які подає собака – зокрема мову тіла, ознаки стресу тощо, щоб відкорегувати заняття згідно вимог добробуту, а також щоб не було під час заняття конкуренції між спеціалістом та провідником [3].

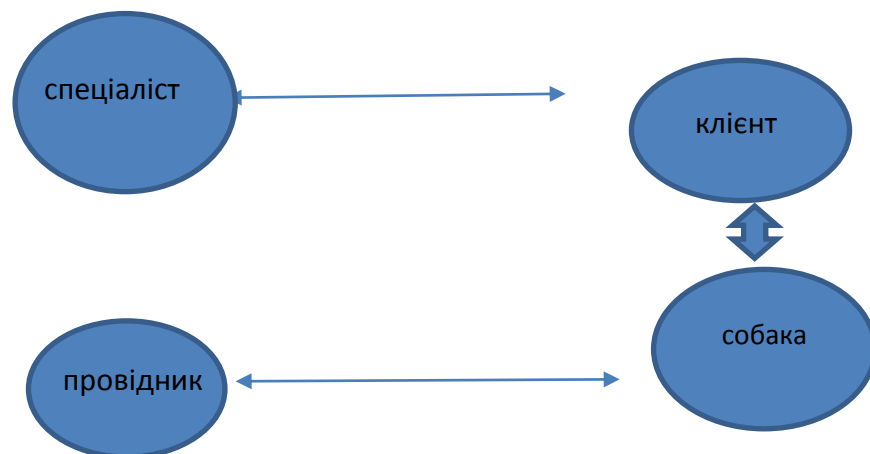

Рис. 2.2. Схема розподілу уваги фахівця при 4-х учасниках процесу

Існує градація поділу занять за кількістю учасників. Отже заняття з каністерапії можуть бути індивідуальні або групові.

Індивідуальні заняття можуть бути ефективними при умові терапевтичної роботи з клієнтом. Для прикладу, вони застосовуються у тому випадку, коли має місце психологічна травма, фобія, депресія, або інша психологічна проблема. Крім того для дітей з аутизмом або іншими симптомами, органічного або неорганічного походження застосовуються більш ефективні індивідуальні заняття.

Групові заняття для дітей рекомендовані у тому випадку, коли є складнощі у процесі навчання. Або, наприклад, у дітей, у яких помірно виражені страхи, невпевненість у собі. У груповому занятті для дитини може бути корисний набутий досвід взаємодії не лише з собакою-терапевтом, а й з однолітками. Встановлено, що у більшості випадків присутність тварини, зокрема собаки на занятті допомагає дитині успішно встановити належний контакт з іншими дітьми, у деяких випадках з дорослими і з членами своєї сім'ї, крім того завдяки цьому методу вдається також побороти страх, позбутися певних комплексів, та стати впевненішим у собі [1, 2].

На даний час метод каністерапії у світі знаходить широке застосування у дуже багатьох сферах. Він по різному розвивається залежно від країни. У свою чергу ці особливості знаходить своє відображення у принципах, що діють у певних країнах, за якими собаку використовують у каністерапії.

Дуже важливо, що для країн Європи використанні собак здійснюється за таким принципом – собака- це рівноправний партнер і повноцінний учасник процесу взаємодії. Дивлячись на ці особливості відповідно надзвичайно важливим питанням є забезпечення гідних умов утримання та добробуту для собаки згідно її видових особливостей. При цьому надзвичайно велика увага приділяється таким аспектам, щоб собака не стресувала, повноцінно довіряла своєму провіднику і виконувала на занятті робота для неї була лише в радість. Тут слід розуміти той беззаперечний факт, що тварина сама по собі без повноцінної участі спеціаліста дива не зробить, і нікого не вилікує. У будь-якому випадку спеціаліст при роботі з клієнтами має враховувати інтереси собаки як партнера процесу [3].

2.2. Психологічні особливості розвитку дитини у молодшому шкільному віці

В аспекті доцільності використання методу каністерапії для покращення психоемоційного стану дітей молодшого шкільного віку у наших подальших дослідженнях були розглянуті особливості психологічного розвитку у цей віковий період.

Розвиток молодшого школяра: Загальна психологічна характеристика. Молодший шкільний вік – це особливий період у розвитку дитини, який зумовлений наявністю в нашому суспільстві загальної середньої освіти, яка є обов'язковим компонентом шкільного життя.

Діти такого віку мають ряд психологічних характеристик. Слід зазначити, що в цей віковий період проходить активний процес анатомо-фізіологічного дозрівання дитячого організму. Зокрема до віку 7 років повинен закінчитися процес морфологічного дозрівання мозку, зокрема лобного відділу великих його півкуль. Це створює сприятливі можливості для подальшого планування діяльності дитини і виконання у наступному певної програми дій.

Необхідно відмітити, що до віку 6-7 років зростає рухливість нервових процесів. Крім того покращується врівноваженість процесів збудження і гальмування. Але домінування процесів збудження ще продовжується. Що стосується поведінки, це зумовлює та підвищену емоційну збудливість молодших школярів та їхню непосидючість.

Також у цей віковий період зростає роль другої сигнальної системи в процесі аналізу та синтезу будь-яких вражень отриманих від зовнішнього світу, крім того в утворенні тимчасових зв'язків. А також у виробленні нових операцій і дій та формуванні динамічних стереотипів.

Таким чином, можна констатувати, що у дітей віку 7 - 10 років всі головні особливості нервової системи за своїми функціональними

особливостями вже подібні до властивостей нервової системи дорослих людей. Але особливістю є те, що вони ще є не дуже стійкими.

Також у цьому віці проходять суттєві зміни в тканинах і органах дитячого . Вони спрямовані на підвищення рівня фізичної витривалості дитини. Слід відмітити, що стосовно анатомо-фізіологічного процесу дозрівання особливістю є те, що дрібні м'язи дитина такого віка розвиваються досить повільно. Наслідком цього є складнощі у процесі виконання рухів, які вимагають їхньої чіткої координації.

Головна особливість молодшого шкільного віку дитини – це є зміна її соціальної позиції з точки зору особистості. У цей період вчорашній дошкільник стає учнем. Крім того він вже є членом інших колективів - шкільного та класного. У них необхідно дотримуватись зовсім нових нових норм поведінки. Важливим є навчитись свої дитячі бажання зовсім новому розпорядку. Це є певний переломний момент у дитячому житті. Він потребує перебудови цілої системи взаємовідносин з дорослими довкола. При цьому одним із найбільш авторитетних серед них стає саме вчитель.

Слід пам'ятати, що цілі та зміст початкової освіти постійно зазнають деяких трансформацій та змін. Тому специфічні особливості розвитку дитини молодшого шкільного віку не можна вважати остаточними. Доцільніше говорити тільки про найбільш характерні особливості цього віку.

Процес учіння стає провідною для даного вікового періоду видом діяльності і зумовлює подальший розвиток психіки дитини. Учіння суттєво змінюючи мотиви поведінки школярів молодшого шкільного віку, відкриває нові можливості розвитку їхнього пізнавального і особистісного потенціалу.

Діти поступово звикають до вимог нової для них учбової роботи. Дотримання цих вимог сприяє появі та розвитку нових якостей особистості, які були відсутні у дошкільному віці.

Основними новими елементами психіки школяра молодшого віку є такі:

- довільність;
- внутрішній план дій;
- рефлексія.

Завдяки цим трьом елементам психіка дитини молодшого шкільного віку спроможна досягти певного рівню розвитку, який необхідний для подальшого процесу навчання у середніх класах. Крім того для переходу до підліткового віку, який має свої особливі вимоги та можливості.

Саме зміст навчання забезпечує розвиток молодшого. Необхідно враховувати, що один і той же зміст навчання по різному засвоюється дітьми різних категорій. Тому саме метод навчання впливає на їхній розвиток. Методи повинні забезпечити створення для кожного з етапів навчання, і відповідно для кожного предмету певної системи учбових задач. Ці задачі мають поступово ускладнюватися відповідно до формування у дитини необхідних для їхнього розв'язання мислительних, мовних та інших дій. Ці дії повинні також проходити певну трансформацію і перетворюватись в систему операцій складніших дій, ризуючи формуванню узагальнень і використання згідно нових конкретних ситуацій, що складаються.

Задля ефективного розвитку педагоги повинні спонукати учнів молодшого шкільного віку до таких активностей:

- аналізувати враження які отримані від сприйнятих об'єктів;
- виділяти суттєві ознаки об'єктів та усвідомлювати їхні окремі властивості;
- оволодівати певними критеріями оцінки окремих їхніх параметрів;
- вміти узагальнювати, а також усвідомлювати загальні моменти у своїх діях, що застосовуються при розв'язанні різних видів задач;
- продукувати способи класифікації певних об'єктів.

Необхідно пам'ятати, що процес навчання впливає на розвиток молодших школярів і формою своєї організації.

Учбова діяльність школярів молодшого шкільного віку має свої характерні особливості. Для молодших школярів учбова діяльність стає провідною і набуває характерних особливостей:

1. Зміст її складають наукові поняття та узагальнені способи розв'язання задач. Основна мета та головний результат – це засвоєння наукових знань, відповідних сформованих умінь.
2. Структура містить такі елементи – мета, учбові ситуації, учбові дії. Вона складається поступово, згідно того, як учні навчаються її здійснювати, та виробляють вміння вчитися.

За допомогою цих елементів учні сприймають зміст освіти. Проводиться контроль, оцінюються мотиви і форми щодо спілкування учнів з учителем а також між собою.

Оволодіння змістом шкільного навчання сприяє формуванню у учнів нових дій.

Серед них основні дії :

- мислительні;
- мовні.

Цим основним діям підпорядковуються уявні, мнемічні, практичні та інші дії. Стосовно співвідношення різних дій, воно залежить від певного етапу навчання та його безпосереднього змісту.

Слід відмітити, що значну роль у навчанні школярів молодшого шкільного віку мають види наочного матеріалу.

У процесі навчання у школярів молодшого шкільного віку набувають розвитку їхні інтереси до пізнання, зростає зацікавленість процесом, змістом навчання. Приходить усвідомлення необхідності поставленого виконання учбових завдань, відбувається формування почуття обов'язку та риси відповідальності перед вчителем та своїми батьками.

Специфіка учбових ситуацій дітей молодшого шкільного віку наступна:

1. Засвоєння загальних способів властивостей понять, розв'язання конкретних практичних завдань відповідного рівня.

2. Відтворення зразків певних способів виконання завдань є основною метою учбової роботи.

3. Відтворення окремих операцій даного способу.

Найважливіша психологічна вимога стосовно організації початкового навчання - це спосіб викладання більшості з необхідних тем та розділів затвердженої програми на основі певних учбових ситуацій. Вони повинні відразу орієнтувати школярів на мету засвоєння загальних способів у розв'язанні задач того чи іншого класу.

Учбові дії, які виконуються в предметному, так і в розумовому плані, є основними у діяльності учня. За допомогою їх діти молодшого шкільного віку відтворюють, а також засвоюють зразки загальних способів розв'язання задач, а також загальні прийоми встановлення умов їхнього використання.

Дії контролю забезпечують повноцінну роботу дитини в певних учбових ситуаціях. Це означає, що учень повинен вміти співвідносити свої конкретні учбові дії з поданими зразками.

Слід відмітити, що спочатку організація контролю належить вчителю. Тому на цій основі лише поступово формується самоконтроль за процесом засвоєння з боку учнів.

Контроль - це оцінка дорослого, який фіксує відповідність або невідповідність отриманих результатів засвоєння матеріалу згідно вимог певної ситуації у навчанні. Поступове вормування в учнів функції самоконтролю функції оцінки можуть також переходити до них.

Отже у процесі формування учбової діяльності важливо домагатися усвідомлення дітьми молодшого шкільного віку послідовного відтворення всіх дій під час учбових ситуацій. Наслідком цього є той факт, що уже наприкінці другого та в третьому класі поступово учні починають

виконувати певні окремі компоненти учбової діяльності шляхом саморегуляції.

Під час навчання у дітей розвивається такі психічні процеси як сприймання. Але якщо спочатку діти цього віку не вміють здійснювати цілеспрямований аналіз результатів сприймання, виділяти серед них головне, чому сприяє їхня емоційність, то в майбутньому воно стає більш диференційоване.

Крім того у школярів даного віку формується такий вид діяльності як спостереження. Під час процесу навчання звідбувається зростання швидкості та якості перебігу саме процесів сприймання, у тому числі збільшення кількості сприйнятих об'єктів, а також розширення об'єму їхнього запам'ятовування та інше. Також у розвитку сприймання дітей молодшого шкільного віку мають місце якісні зміни. Вони представляють собою перетворення елементів структури сприймання та виникнення нових особливостей, які є ознакою збільшення пізнавальної ефективності особистості.

Діти молодшого шкільного віку характеризуються нерозвинутою довільною увагою. Основною у них є увага мимовільна. Вона направлена на нові, несподівані, захоплюючі, яскраві об'єкти. Увага молодших школярів є нестійкою, що зумовлено слабкістю гальмівних процесів у цьому віковому періоді. З віком обсяг і стійкість уваги у дітей збільшується. Усвідомлення важливості поданого матеріалу, його необхідності, інтерес до змісту навчання є дуже важливою умовою розвитку уваги.

Увага залежить від багатьох факторів, у тому числі від вміння педагога організувати учбову діяльність таким чином, щоб охопити нею всіх присутніх учнів у класі.

Основні причини нестійкості уваги дітей молодшого шкільного віку:

1. Недостатня розумова активність дітей;
2. Недосконалі методики навчання;

3. рівень готовності дітей до учбової діяльності;
4. Неперерборні труднощі у начанні.
5. Стан здоров'я.

Що стосується мислення, то саме в період молодшого шкільного віку відбувається перехід від конкретного або наглядно-образного типу мислення, яке притаманне дошкільнятам до іншого - науково-теоретичного. Конкретність мислення учнів першого класу виявляється у тому, що їм легше проаналізувати конкретний факт і потім зробити з нього певні висновки ніж зробити конткретні висновки з якогось загального положення.

Так, молодші школярі вчаться визначати відомі їм поняття, виділяючи загальні та істотні ознаки об'єктів, розв'язувати дедалі складніші пізнавальні та практичні задачі, здійснюючи потрібні для цього дії та операції, виражаючи результати в судженнях, поняттях, міркуваннях і умовиводах.

Також відбувається розвиток процесу аналізу, який спочатку носить носить переважно образно-мовний або практично-дієвий характер. Поступово від елементарного аналізу, за якого до уваги враховується тільки якась частина предмету, учні поступово рухаються до комплексного аналізу, під час якого аналізуються практично всі властивості або особливості предмету пізнання. При цьому спочатку учні ще не вміють встановлювати взаємозв'язки між частинами цілого. У молодшому шкільному віці об'єктом аналізу стають предмети, процеси, явища, вчинки людей та інші.

Поступово після процесу аналізу з'являється таке явище як синтез. Але все таки слід зазначити, що мислительний процес аналізу є значно доступнішим для дітей молодшого шкільного віку ніж синтез. Для таких дітей легше знаходити і аналізувати якість процеси у чомусь цілому ніж об'єднувати окремі елементи в щось ціле.

З плином часу два попередні процеси аналізу та синтезу поєднуються у новий процес, який називається порівняння певних об'єктів. При цьому розвиток його значно мірою залежить від того факту, наскільки часто учням задають завдання, які стосуються порівняння різних предметів, об'єктів та явищ.

У цілому навчання молодших школярів призводить до того, що аналіз поступово переходить у процес абстрагування. Цей процес стає важливим елементом мислительної діяльності учнів. Абстрагування потрібне у подальшому для узагальнення та формування понять.

Абстрагування має у своєму складі три взаємопов'язані функції: розчленування, підкреслення ознак певного предмету та ізолювання ознак об'єктів. При цьому діти молодшого шкільного віку найчастіше у своїй пізнавальній діяльності користуються саме функцією ізолювання ознак об'єктів.

Навчальна діяльність сприяє удосконаленню і способу узагальнення, коли діти від наочно-мовних способів переходять до уявно-мовних. У подальшому узагальнення може відбуватися понятійно-мовним способом.

Розвиток подальшої мислительної операції можливий у школярів лише завдяки спеціальній роботі, яка направлена на формування у школярів умінь групувати, класифікувати та узагальнювати об'єкти.

Можна зафіксувати індивідуальні особливості мислительної діяльності у кожної дитини молодшого шкільного віку. Вони диференційовані залежно від рівня розвитку операцій синтезу й аналізу, узагальнення та абстрагування, а також у гнучкості мислення кожної конкретно взятої дитини.

Що стосується розвитку мовлення, слід зазначити, що на початок шкільного періоду кожна дитина вже має певний словниковий запас та володіє певною граматиною мови. Новим елементом у процесі навчання при формуванні може бути перш за все свідоме вживання різних форм

слів, також оволодіння так званим письменним мовленням, і що дуже важливо збагаченням внутрішнього мовлення дитини.

У сфері мовлення відбувається зміна певного співвідношення категорій слів, зростає словниковий запас, функції мовлення стають різноманітними.

Що стосується сфери письма, збільшується кількість вживаних слів таречень у письмових роботах учнів, поступово зростає швидкість письма, та одночасно підвищується його якість. Оволодіння методом читання передує процесу засвоєння учнями письма.

Мовчазне читання є одним з найважливіших показників успіхів дитини в оволодінні процесом мовлення. Воно у свою чергу пов'язане саме з розвитком внутрішнього мовлення.

Пам'ять дітей молодшого шкільного віку розвивається у напрямку посилення її довільності та збільшення обсягу смислової, а також словесно-логічної пам'яті. Розвивається крім того здатність довільного відтворення будь-якого матеріалу. Розвиток довільної пам'яті не спонукає ослаблення мимовільних видів запам'ятовування. Також під впливом навчання у дітей молодшого шкільного віку формується логічна пам'ять.

У дітей молодшого шкільного віку збільшується точність та продуктивність запам'ятовування навчального матеріалу. Також підвищується точність впізнання об'єктів, які дитина запам'ятала.

Уява у молодшому шкільному віці дуже бурхлива та яскрава. Вона має характерні риси некерованості. В ході учіння уява стає більш реалістичною, керованою і переходить у вигляд відтворюючої уяви. Крім того дуже інтенсивно формується творча уява. При цьому на основі минулого досвіду формуються нові образи.

У початкових класах крім того відбувається формування особистості дитини. Щодо розвитку емоційно-вольової сфери діти молодшого шкільного віку поступово отримують вміння володіти своїми емоційними станами, вони стають більш стриманими, та більш врівноваженими.

Основні джерела емоцій: учбова, та ігрова діяльність взаємовідносини в колективі, читання літератури, телепередачі, фільми, ігри).

Емоційна сфера молодших школярів - це переживання нового досвіду, радощів пізнання, здивування, сумніву. Ці елементи є базою розвитку допитливості а також формування пізнавальних інтересів.

У дітей поступово розвивається сфера усвідомлення почуттів та розуміння їхньої наявності в інших людей. Настрій молодших школярів: життєрадісний, бадьорий. Діти молодшого шкільного віку емоційно вразливі, у них дуже розвинене почуття самолюбства. Будь-які приниження їхньої особистості викликають гнівне реагування.

У дітей молодшого шкільного віку розвиваються почуття симпатії. Взаємодія у класі виступає у ролі фактору формування певних моральних почуттів, таких як дружба, товариськість, обов'язок, а також гуманність. Навчання у школі сприяє поступовому розвитку вольових якостей у дітей молодшого шкільного віку. Це включає усвідомлення наявності та необхідності виконання завдань, регулювання поведінки, вміння керувати увагою. А також думати, слухати, запам'ятовувати, та крім того обов'язково узгоджувати власні потреби з існуючими вимогами вчителя.

Дитина поступово відкриває можливості свого розвитку як суб'єкта вольової поведінки замість імпульсивної поведінки. Вона набуває здатності регулювати власні психічні процеси та поведінку. У дітей цього віку формуються вольові риси характеру, зокрема такі як самостійність, впевненість в своїх силах, наполегливість, витримка. Запорукою ефективності формування вольових якостей дитини є ефективні методи навчально-виховної роботи.

У цьому віці відбувається формування арактеру. Дітям притаманні імпульсивність поведінки, впертість, капризність. Це є свідченням недостатньої сформованості вольових процесів. Поряд з цим більшість

дітей молодшого шкільного віку допитливі, чуйні, а також безпосередні під час виявлення своїх почуттів.

Що стосується самооцінки дітей молодшого шкільного віку, вона є ситуативна, конкретна, і найчастіше виражається оцінкою вчителя. Якщо педагог підкріплює невдачі дитини низькими оцінками результатом стає розвиток почуття невпевненості у собі, а також неповноцінності.

Таким чином можна зробити висновок, що для дітей молодшого шкільного віку характерне розвинене мовлення, активна пізнавальна діяльність. У них переважає мимовільна увага. При цьому інтенсивно розвивається пам'ять. Такі діти дуже довірливі і прагнуть до позитивних взаємин з дорослими. Почуття у них переважають над розумом, інколи не вистачає сили волі. Вони люблять веселитися і пустувати. Для них характерною є висока розумова активність. Особлива турбота педагога, завдяки доброзичливому стилю спілкування з дітьми з невротизмом в колективі сприятиме попередженню цих станів та подоланню негативних психічних станів. Педагогічний вплив має бути спрямований на виховання моральних якостей особистості дитини та розвиток емоційного інтелекту.

Щодо психологічних особливостей дітей даної вікової категорії стосовно застосування каністерапії у роботі з дітьми молодшого шкільного віку, визначальне місце має той факт, що особливе місце в їхньому житті посідає гра. У цьому віці ставлення до гри і зокрема правила гри є такою своєрідною школою визначених соціальних відносин. Необхідно відмітити, що гра розвиває здібності дітей аналізувати свої дії, вчинки, мотиви. Крім того гра дозволяє співвідносити свої дії з певними діями, вчинками та визначеними мотивами інших людей [16, 35, 36].

2.3. Структурні моделі використання методу каністерапії із застосуванням інших видів терапій при роботі з дітьми молодшого шкільного віку

Наукове дослідження згідно теми кваліфікаційної роботи передбачало організацію та виконання декількох наукових експериментів з метою визначення ефективності їхнього застосування і поєднання.

І експеримент включав у себе поєднання методу каністерапії з арттерапією.

Арттерапія – це вид терапії за допомогою використання мистецтва. Цей метод психотерапії, дозволяє людині за допомогою творчості пережити внутрішні конфлікти, які її турбують, а також, що дуже важливо тривогу та страхи. Арттерапія підходить для використання не лише дітям, а й дорослим людям. У роботі з дітьми основна перевага цього методу це його екологічність. Діти найчастіше під час сеансів каністерапії малюють. Крім того можна проводити наступні види діяльності:

- танцювати;
- створювати і показувати казки;
- ліпити з пластиліну, тіста або працювати з піском.

Буде доцільним використання будь-якої творчої діяльності, яка допомагає проявити та висловити свої емоції дітям без запитань. При цьому психолог на займається опитуванням дітей стосовно їхніх почуттів або емоцій, а створює такі умови, у яких дитина самостійно обирає творчий інструмент, який сприятиме її ефективному самозціленню.

Відмінність арттерапії від малювання полягає у тому, що на уроці малювання має значення результат роботи, а в процесі арттерапії важливий процес виконання. Під час творчих завдань дитина проявляє ті моменти, які турбують її всередині. Прояв здійснюється через кольори, сюжет, тип фарби.

Арттерапія є ефективніша при роботі з дітьми, ніж бесіда бо діти проявляють себе через будь-яку творчість (або у деяких випадках гру). За допомогою цього способу дитина самостійно знаходить свій внутрішній ресурс, який допомагає їй впоратися з проблемою, яка турбує. Проговорювати якість моменти дитині не дуже ефективно. З дітьми психологи комунікують невербально, часто на символічному рівні. Арттерапія допомагає не нашкодити дітям.

Якщо це заняття групою, мають бути певні певні ритуали на початок та при завершенні заняття. До прикладу,, перед тим, як почати, можна ділитися з учасниками своїм настроєм. Основна частина заняття — це той час, коли дитина саме творить. Найчастіше вона інтуїтивно обирає інструмент, який їй ідеально підходить. Слід зазначити, що правильне рішення при цьому для психолога — це повністю довіритися дитині, її несвідомому.

Задля того, щоб арттерапія приносила користь під час проведення групового заняття мають бути певні правила в роботі. Основне з них – не заважати один одному. Психолог має створити відповідну атмосферу, де б усім було комфортно займатися творчістю. Ефективною є робота в малих групах до 8 осіб однієї вікової категорії. Саме це - ті рамки, що дозволяють не нашкодити особі, а створити такі умови, в яких дитина буде почуватися комфортно, розслаблено. Як результат, зрештою на першому, на другому, або на третьому занятті людина почне також проявляти свій творчий потенціал.

Заняття з арттерапії можуть бути груповими або індивідуальними. Під час роботи учасники фокусують ся на процесі, бо саме він зцілює людину.

Стосовно дітей на початку кожного заняття треба наголосити, що вони можуть малювати що хочуть і так, як забажають. Під час арттерапії немає правильного або неправильного результату. У випадку якщо дитині

раптом щось не сподобалось у процесі творчості, вона зу будь-який момент може відкласти аркуш, взяти інший і почати все спочатку.

Головний елемент у арттерапії це простір. Бажано, щоби він був кожного разу один і той самий. Також незмінною має бути команда волонтерів, психологів, педагогів, що працюють з дітьми. Спеціалістам доречно мати різноманітні творчі інструменти: фарби акварельні та гуаш, олівці різних видів, фломастери, а також природні матеріали, такі як ракушки, камінчики, багато білого і кольорового паперу.

Під час арттерапії психологи завжди присутні, але намагаються менше втручатися у процес творчості. Основний метод – уважне спостереження. Завдяки запитанням психолог допомагає дитині розповісти якомога бічльше про те, що вона намалювала або зліпила. Психологи мають дати дитині можливість прожити історію, яку ця маленька особистість самоcтійно творить.

Стосовно ефективності арттерапії діє принцип чим більше занять, тим триваліший ефект. Але слід зазначити, що вже після кількох занять батьки починають помічати, як діти стають дещо спокійніші, більш розслаблені, менше тривожаться та відповідно краще сплять.

Можна констатувати, що арттерапія це дуже корисний інструмент для роботи з дітьми в умовах війни, оскільки діти мають страх, тривогу, агресію. Арттерапія допомагає дитині майже самоcтійно зцілитися, адже вона створює саме ту історію, яку власне їй треба прожити.

У своєму дослідженні при виконанні першого експерименту ми використовували наступну гру.

Клас з 12 чоловік ділили на 2 групи. Брили два листи паперу формату А1. Клади ці листи на підлогу. На кожному з листів обводили силует собак Арчі та Річарда, які були задіяні у каністерапії.

Потім кожна з груп дітей розмальовувала отримані силуети на папері. У кінці заняття за допомогою команди «Голос» собачки дякували дітям за цікаві малюнки.

Нижче надаємо розроблену нами принципову схему проведення заняття з каністерапії з учнями молодшого шкільного віку із застосуванням методу арттерапії (Рис. 2.3).

Згідно неї арттерапія застосовується лише на 7 етапі взаємодії.

Рис. 2.3. Принципова схема проведення заняття з каністерапії з учнями молодшого шкільного віку із застосуванням методу арттерапії.

II експеримент мав на меті поєднати метод каністерапії з розслабляючими практиками (медитацією).

Перевага медитації полягає у тому, що дитина отримує здатність зосереджувати увагу на певному предметі впродовж тривалого часу. Зокрема численні наукові дослідження підтверджують, що медитація ефективно послаблює стрес, покращує пам'ять, зменшує прояви

агресивності, допомагає дитині контролювати тривогу, крім того поліпшує взаємини дитини в сім'ї і в школі, та й загалом дарує їй відчуття внутрішнього спокою й умиротворення.

Принципову схему взаємодії людини і собаки у цьому випадку надано у рисунку 2. 4.

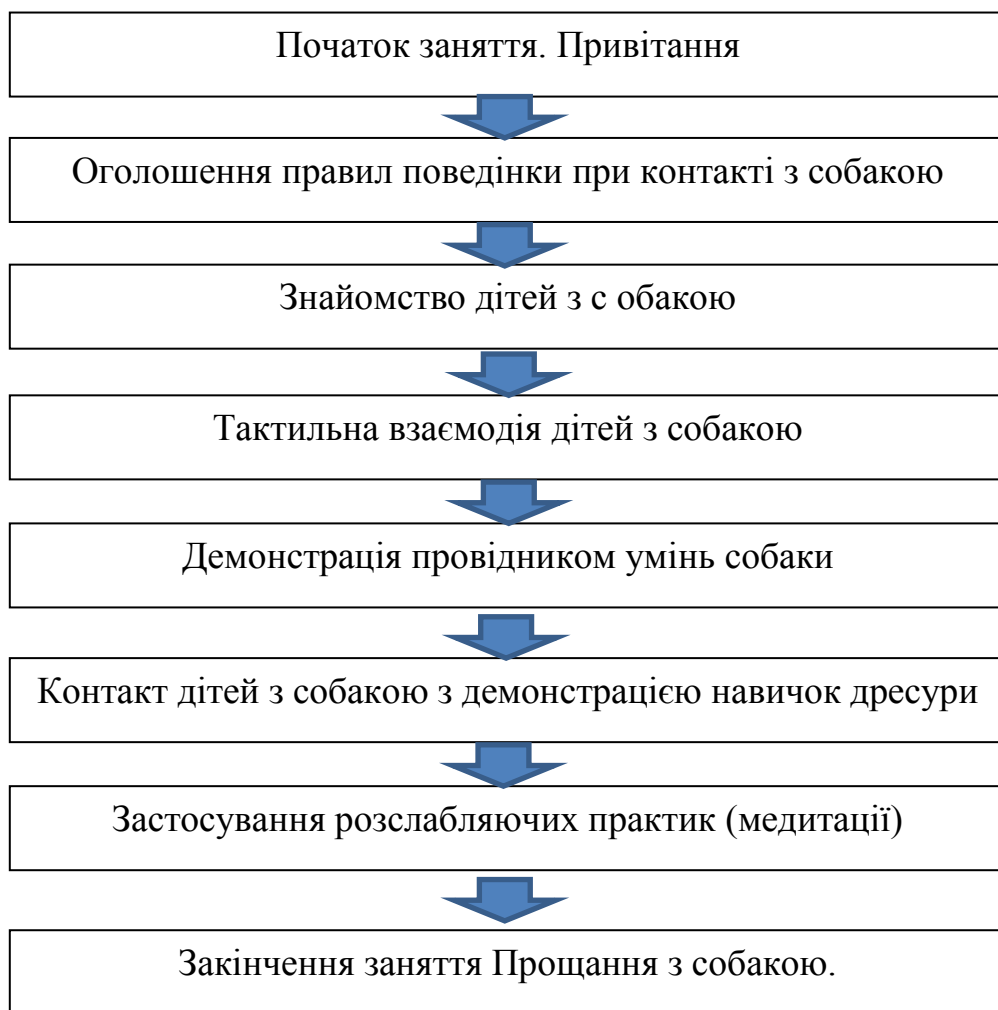

Рис. 2.4. Принципова схема проведення заняття з каністерапії з учнями молодшого шкільного віку із застосуванням методу розслабляючих практик (медитацією).

Під час нашого заняття з учнями третього класу ми використовували вправу за назвою «Усвідомлене дихання за допомогою собак».

Необхідна умова проведення – наявність м'якого покриття на підлозі, на яке можна лягти довкола собаки.

«Усвідомлене дихання» – це дуже проста вправа на розслаблення. Алгоритм проведення.

1. Дитина має зручно сісти або лягти. Одну руку потрібно покласти на живіт, а іншу – на собаку.

2. Потрібно запропонувати дитині закрити очі, потім розслабити всі м'язи й глибоко спокійно дихати впродовж декількох хвилин.

3. Попросити дитину зосередиться подумки на тому процесі, як піднімається й опускається її живіт згідно такту дихання. Дитина має уявити, що неспокій полишає її з кожним наступним видихом.

При цьому дитина може гладити собаку, якщо у неї є таке бажання.

У кінці заняття за допомогою команди «Голос» собачки дякували дітям за заняття. Школярі мали змогу ще декілька хвилин погладити тварин.

III експеримент поєднував метод каністерапії та активізацію фізичної активності учнів.

Науковими дослідженнями доведено, що фізична активність учнів знижує дратівливість і тривожність дитини, покращує її самопочуття. Крім того додає впевненості в собі та сприяє соціальній інтеграції дітей у суспільстві. Важливо, що діти та підлітки, що мають вік від 5 до 17 років щодня повинні активно рухатися щонайменше 60 хвилин.

Методика проведення заняття.

На занятті присутні дві собаки породи кавалер кінг чарльз спаніель Арчі та Річард. Діти порівну поділяються на дві команди з відповідними назвами команда Арчі та команда Річарда. Далі проводяться фізичні активності на розсуд спеціаліста.

У нашому випадку були використані фізичні вправи з елементами естафети. У кінці заняття важливим елементом є перемога дружиби.

У кінці заняття за допомогою команди «Голос» собачки дякували дітям за виконані активності.

Принципову схему взаємодії людини і собаки у цьому випадку надано у рисунку 2.5.

Рис. 2.5. Принципова схема проведення заняття з каністерапії з учнями молодшого шкільного віку із застосуванням фізичних активностей.

IV експеримент поєднував каністерапію та заняття йогою.

Йога – це стародавня система яка сприяє оздоровленню і зміцненню тіла, а також набуттю стану душевного спокою та рівноваги. Вправи йоги допомагають досягти енергійності, легкості, бадьорості. Крім того вони

покращують роботу всіх систем та органів організму. Йога сприяє підвищенню тонуусу, дарує гарне самопочуття і настрій, стабілізує травлення, та прояснює розум. Дитяча йога чинить позитивний вплив на організм дитини. Про це говорять багато фахівців, у тому числі лікарів як на Україні, так і в інших країнах. До цього часу фахівці мають єдиної думки щодо того, у якому віці слід починати займатися йогою. Деякі спеціалісти радять приступати до вправ не раніше 11-12 років, інші стверджують, що йога корисна навіть малюкам віком від 3-х років.

Принципову схему взаємодії людини і собаки у цьому випадку надано у рисунку 2.6.

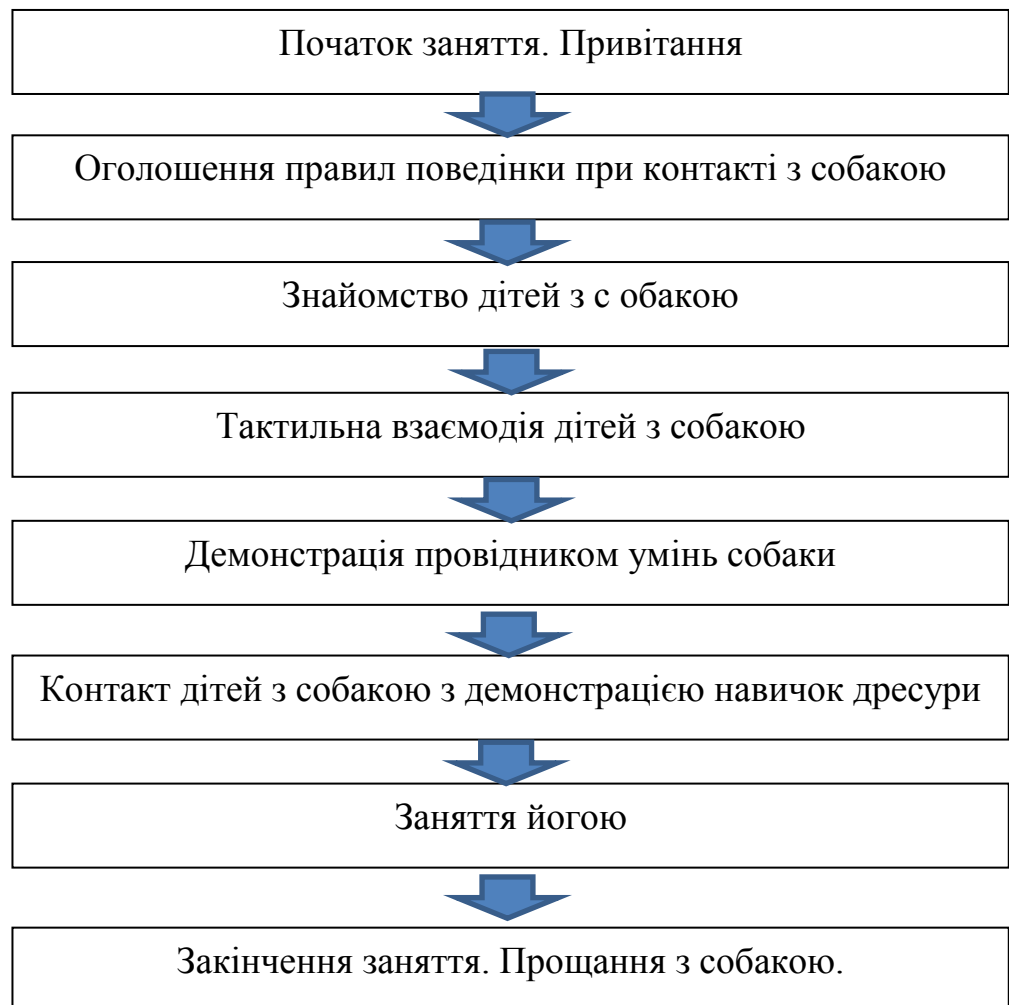

Рис. 2.6. Принципова схема проведення заняття з каністерапії з учнями молодшого шкільного віку із застосуванням заняття йогою.

Щодо змін у тілі йога розвиває гнучкість, сприяє гарній поставі і допомагає ефективно боротися зі шкільним сколіозом. Крім того, йога підвищує опір до різних простудних захворювань і зміцнює організм. Вона дає фізичний вихід для природної дитячої активності, тому йога особливо корисна неврівноваженим, непосидючим і гіперактивним дітям.

Діти молодшого шкільного віку дуже рухливі, активні і сприйнятливі, тому заняття йогою швидше нагадує гру і ґрунтувалось на принципі наслідування, а асани викладаються в легкій доступній формі.

Під час заняття було використано декілька найпростіших асан.

1. Поза гори (тадасана). Спочатку дитина стоїть прямо, а ноги разом. Потім вона підіймає руки над головою, і з'єднує долоні та витягується вгору. Завдяки такому способу йога вчить дітей не сутулитися, поряд з цим відновлює нормальний ритм дихання. Крім того дана вправа розвиває концентрацію й допомагає дитині усвідомити свій внутрішній стан.

2. Дерево (або врикшасана). Вихідна позиція – це стійка прямо, а руки вздовж тіла. Одну ногу треба підняти та поставити її на стегно іншої ноги. При цьому всажливо зберігати рівновагу й стабільність. Дана вправа розвиває координацію рухів дитини, зміцнює ноги й сприяє покращенню її концентрації.

3. Кішка (марджариасана). Дитина стає на коліна, у той же час руки опускає вперед на підлогу. При виконанні вправи потрібно виконувати плавні рухи а саме: згинати спину вгору, наче прогинаючись у кішку, а потім опускати вниз, прогинаючись. Ця асана ефективно розтягує м'язи спини, а також покращує гнучкість хребта та допомагає зосередитися на процесі дихання.

4. Кобра (бхуджангасана). Дитині, що знаходиться у положенні на животі необхідно поставити долоні на підлогу під плечима. Потім підняти голову й груди вгору, намагаючись якомога більше прогинаючись у спині. Так тримати цю позу необхідно кілька секунд. Дана асана зміцнює м'язи спини, покращує гнучкість тіла і заряджає енергією.

5. Поза дитини (баласана). Дану асану ще називають позою відпочинку. Для її виконання необхідно сісти на п'яти, зігнувшись вперед і притиснути груди до стегон. При цьому руки витягуються вперед. Або за іншим варіантом їх можна покласти вздовж тіла. У результаті виконання даної асани розслаблюються м'язи спини, заспокоюється нервова система, вдається зняти стрес і тривогу дітей.

Взаємодія з собаками. Діти показували присутнім на занятті собачкам як вони повторюють за інструктором асани. Крім того собаки обрали асани, які будуть виконувати діти згідно наявного підручного матеріалу – карток.

У експеримент був найбільш тривалим і стосувався навчання дітей першого класу читанню.

Принципову схему взаємодії людини і собаки у цьому випадку надано у рисунку 2. 7.

У останньому випадку заняття з собаками проводили тричі з інтервалом 2 тижні.

При виконанні усіх видів експериментів загальні заходи взаємодії дітей з собаками були приблизно однакові.

Опис загальних заходів взаємодії з собаками при роботі з дітьми.

Заняття відбувається у просторій кімнаті достатньої площі, що дозволяє поставити стільчики для дітей у вигляді кола.

У центрі кола знаходиться провідник із собакою. Діти у цей час сидять на стільчиках.

Спеціаліст, що супроводжує собаку, виконує ряд дій і спонукає дітей до взаємодії з тваринами.

1. Привітання. Провідник вітається з дітьми, називає себе і кличку собаки, а також розповідає історію залучення даної тварини до такого виду занять. Наголошує на позитивних якостях тварини. У той же час обов'язково задає питання стосовно почуття боязні до тварини.

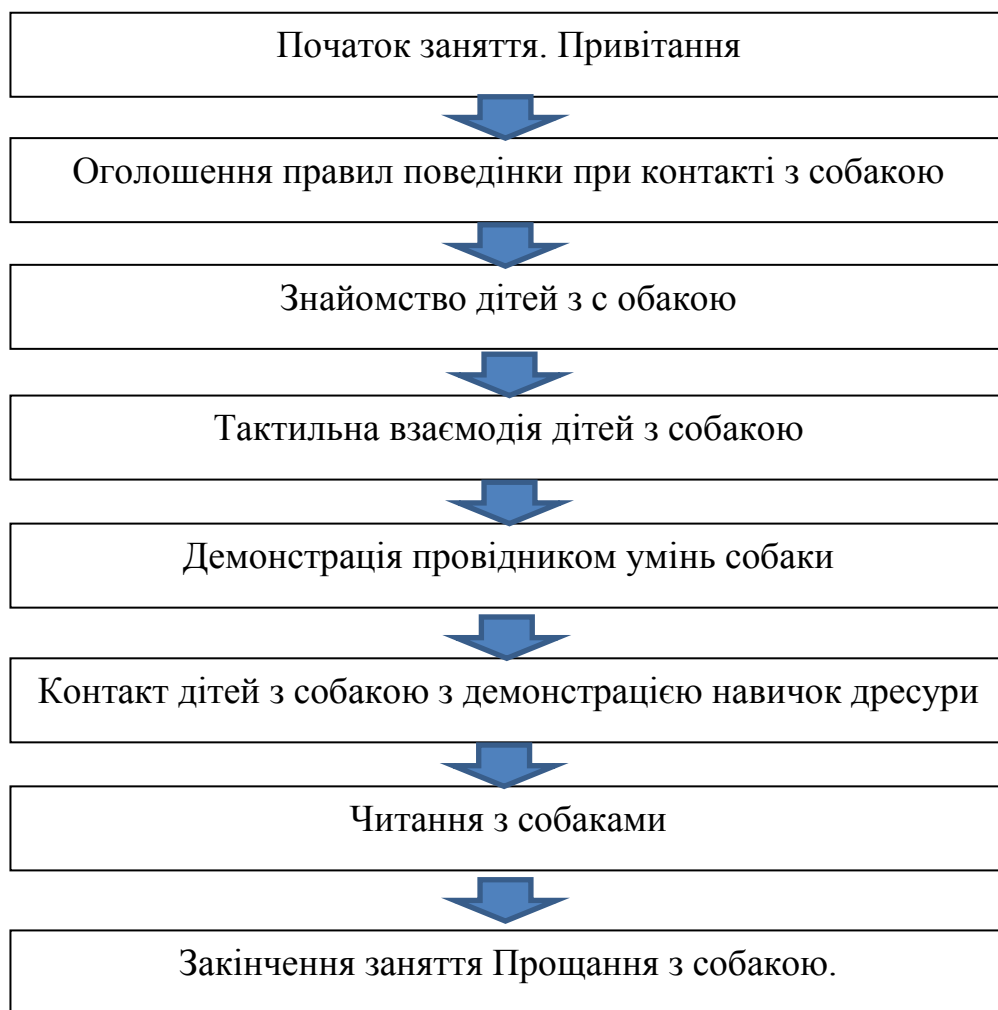

Рис. 2.7. Принципова схема проведення заняття з каністерапії з учнями молодшого шкільного віку із навчанням читанню.

2. Правила поведінки при контакті з собакою.

3. Безпосереднє знайомство дітей з собакою. Цей вид взаємодії відбувається шляхом підведення тварини до кожного з учасників заходу. Дитині попередньо надається незначна кількість корму для собак. Дитина називає своє ім'я, вітається з твариною і пригощає її кормом.

4. Контакт дітей з собакою включає у себе тактильну взаємодію, яка може проявлятися пестенням тварини за бажанням дитини.

5. Демонстрація провідником умінь тварини. Спеціаліст показує самі прості команди для тварини «сидіти», «лежати», «круть» та інші, якими володіє дана тварина.

6. Контакт дітей з собаками з демонстрацією навичок дресури.

7. Відпочинок собак і їхнє подальше використання лише у допоміжній формі.

2.4. Дослідно-експериментальна оцінка ефективності використання методу каністерапії при роботі з учнями

Слід відмітити, що усі описані дослідження були проведені на базі Миропільського ліцею Сумської районної ради.

Кількість учнів 1-4 класів, залучених до сфери людино-тваринної взаємодії становила:

1 клас – 12 осіб

2 клас – 17 осіб

3 клас – 14 осіб

4 клас – 23 осіб

2 клас Великорибницької філії – 12 осіб

Дослідним шляхом була розроблена та ефективно використовувалася під час занять методика оцінки зміни психоемоційного стану школярів молодшого шкільного віку.

На початку занять школярам пропонувався роздатковий матеріал у вигляді абрисів собак трьох основних кольорів червоного, жовтого та зеленого. Дітям пропонувалося написати на будь-якому із них очікування від зустрічі з собаками. При цьому діти самостійно обирали колір абрису собаки. Важливим елементом при цьому була повна відсутність акцентування щодо обрання кольору абрису.

За нашою авторською методикою інтерпретація кольорів виглядає наступним чином.

Червоний колір позначає збуджену нервову систему та агресивні емоції, такі як гнів, тривогу, або почуття небезпеки.

Жовтий колір – є ознакою комунікабельності дитини, її допитливості. Діти, які обирають жовтий колір, сміливі, легко пристосовуються до нового, отримують задоволення від уміння подібати іншим. Жовтий колір також може викликати почуття комфорту та задоволення від життя, крім того стимулювати мислення та концентрацію. Це робить його ідеальним для робочих та навчальних приміщень.

Зелений – це колір рівноваги і гармонії, стабільності і цілісності. Зелений колір викликає почуття умиротворення, спокою і надії та допомагає розв'язати негативні емоції. В лікувальному аспекті зелений колір стабілізує діяльність серцево-судинної системи, приводить в норму артеріальний тиск та зменшує серцебиття.

Наприкінці заняття дітям також пропонувався роздатковий матеріал у вигляді долоньок трьох основних кольорів червоного, жовтого та зеленого, на яких можна було написати побажання для собак, які були на занятті. При цьому ж знову діти самостійно обирали колір долоньки. Важливим елементом при цьому була повна відсутність акцентування щодо обрання кольору долоньки.

Інтерпретація кольорів не змінювалася.

У разі проведення заняття декілька разів з однією і тією ж групою роздатковий матеріал на початку і в кінці заняття міг змінюватися. Це могли бути елементи у формі їстівної кісточки, у формі кола, тарілки для годівлі собак та інших.

Головне – весь роздатковий матеріал був виконаний у трьох кольорах – червоному, жовтому та зеленому.

Спеціаліст при проведенні заняття констатував на початку взаємодії кількість обраних дітьми елементів червоного кольору.

При проведенні заняття ставилася задача контролю збільшення кількості роздаткового матеріалу жовтого та зеленого кольорів наприкінці процесу взаємодії з собаками, проведення занять з різних видів терапій та

активностей та зменшення кількості червоних елементів. На нашу думку це було опосередкованим індикатором покращення психоемоційного стану групи дітей на занятті в цілому.

Крім того проводилось усне опитування дітей молодшого шкільного віку щодо зміни настрою протягом заняття шляхом показування великого пальця догори (гарний настрій), паралельно підлозі (настрій не дуже) та донизу (настрій поганий) перед початком заняття та після його закінчення.

Задля оцінки результативності проведення каністерапії враховувалась фізична кількість осіб, які вибирали роздатковий матеріал відповідного кольору та за допомогою руки сигналізували про свій емоційний стан.

Висновки до розділу 2

Доведено, що біла книга ІАНАІО є основним документом, який регламентує класифікацію видів людино-тваринних взаємодій, згідно неї розрізняють: активності з асистенцією тварин; навчання, педагогічну діяльність з асистенцією тварин, терапії з асистенцією тварин.

Згідно «Рекомендацій щодо уніфікації термінології у сфері послуг з асистенцією тварин (Інша назва Animal Assisted Services – AAS)» існує наступна класифікація: терапія із залученням собак, навчання із залученням собак, програми за підтримки тварин.

Залежно від методу організації процесу каністерапії виділяють каністерапію за участю трьох учасників заходу: клієнт, собака, спеціаліст або 4 учасників.

Встановлено, що на даний час метод каністерапії у світі знаходить широке застосування у дуже багатьох сферах. Він по різному розвивається залежно від країни. У свою чергу ці особливості знаходить своє

відображення у принципах, що діють у певних країнах, за якими собаку використовують у каністерапії.

Дуже важливо, що для країн Європи використанні собак здійснюється за таким принципом – собака- це рівноправний партнер і повноцінний учасник процесу взаємодії.

Щодо психологічних особливостей дітей даної вікової категорії стосовно застосування каністерапії у роботі з дітьми молодшого шкільного віку, визначальне місце має той факт, що особливе місце в їхньому житті посідає гра. У цьому віці ставлення до гри і зокрема правила гри є такою своєрідною школою визначених соціальних відносин. Необхідно відмітити, що гра розвиває здібності дітей аналізувати свої дії, вчинки, мотиви. Крім того гра дозволяє співвідносити свої дії з певними діями, вчинками та визначеними мотивами інших людей.

Наукове дослідження згідно теми кваліфікаційної роботи передбачало організацію та виконання декількох наукових експериментів з метою визначення ефективності їхнього застосування і поєднання.

I експеримент включав у себе поєднання методу каністерапії з арттерапією.

II експеримент мав на меті поєднати метод каністерапії з розслабляючими практиками (медитацією). III експеримент поєднував метод каністерапії та активізацію фізичної активності учнів. IV експеримент поєднував каністерапію та заняття йогою. V експеримент був найбільш тривалим і стосувався навчання дітей першого класу читанню. До кожного з цих експериментів була розроблена принципова схема проведення заняття з каністерапії з учнями молодшого шкільного віку.

Дослідним шляхом була розроблена та ефективно використовувалася під час занять методика оцінки зміни психоемоційного стану школярів молодшого шкільного віку.

При проведенні заняття ставилася задача контролю збільшення кількості роздаткового матеріалу жовтого та зеленого кольорів наприкінці

процесу взаємодії з собаками, проведення занять з різних видів терапій та активностей та зменшення кількості червоних елементів. На нашу думку це було опосередкованим індикатором покращення психоемоційного стану групи дітей на занятті в цілому.

Крім того проводилось усне опитування дітей молодшого шкільного віку щодо зміни настрою протягом заняття шляхом показування великого пальця догори (гарний настрій), паралельно підлозі (настрій не дуже) та донизу (настрій поганий) перед початком заняття та після його закінчення.

РОЗДІЛ 3

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ КАНІСТЕРАПІЇ ДЛЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ КОРЕКЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

3.1. Аналіз результатів досліджень, отриманих під час виконання I експерименту

Заняття було проведене для учнів другого класу Миропільського ліцею Сумської районної ради.

План проведення заняття включав у себе три періоди

1. Підготовчий період, який складався з привітання, знайомства та проведення вхідного скринінгу
 2. Основний період, під час якого проводився сеанс каністерапії та заняття з арттерапії
 3. Заклучний період, під час якого діти прощалися з тваринами
- Кількість учнів на занятті – 16 осіб.

Мета заняття: зменшити психоемоційне навантаження учнів молодшого шкільного віку шляхом застосування методу каністерапії.

Учасники процесу: вчитель, діти молодшого шкільного віку. спеціаліст- кінолог, собаки породи кавалер-кінрг чарльз спаніель Арчі та Річард.

Використання допоміжного методу – арттерапія.

Допоміжні матеріали: паперові абрисы собак трьох базових кольорів (червоного. жовтого, зеленого) для вхідного контролю та паперові долоньки трьох базових кольорів (червоного. жовтого, зеленого) для вихідного контролю. Також ручки, кольорові олівці, фломастери.

Заняття з каністерапії проводилось згідно принципової схеми, представленої у розділі II. Відповідно воно включало такі складові

елементи: привітання, оголошення правил поведінки при контакті з собакою, безпосереднє знайомство дітей з собакою, тактильну взаємодію дітей з собакою, демонстрацію провідником умінь собаки, контакт дітей з собаками з демонстрацією навичок дресури, прощання з собаками.

Арттерапія включала в себе застосування методу малювання. Для малювання використовувались олівці та фломастери. Дітям було запропоновано розмалювати абрис собаки бажаними кольорами у місцях, де вони забажали.

Спеціаліст, що проводив заняття вів контроль використання кольорів, які були застосовані під час розмальовування та ділянок на тілі, які були розмальовані. Періодично дітям задавалися уточнюючі питання щодо вибору для використання певних кольорів та доцільності вибору місць розмальовування.

Тривалість заняття – 45 хвилин.

Час безпосереднього контакту з тваринами 20-25 хвилин.

Діти були поділені на дві команди за кличками тварин – команда Арчіка і та команда Річарда

Час заняття арттерапією складав 20 хвилин.

Перед початком заняття та у кінці його були проведені вхідний і вихідний контроль психоемоційного стану дітей.

Необхідно відмітити, що поява у приміщенні тварин відразу викликала посмішки у більшості дітей.

Результати вхідного та вихідного контролів обраних кольорів під час проведення першого експерименту були наступними (табл. 3.1).

Слід констатувати, що якщо на початку заняття 87,5% дітей обирали кольори жовто-зеленого спектру, то вже на кінець проведеного заходу кількість дітей, які обирали жовтий та зелений колір зросла і становила 94%. У кількісному виразі наприкінці заняття лише одна дитина вибрала роздатковий матеріал червоного кольору. За її словами це був її улюблений колір.

Таблиця 3. 1

Вхідний та вихідний контроль обраних кольорів при проведенні заняття з каністерапії із застосуванням методу арттерапії, осіб

Час	Обрані кольори		
	зелений	жовтий	червоний
Початок заняття	6	6	4
Кінець заняття	8	7	1

Отримані дані ми зобразили за допомогою діаграми (рис. 3.1).

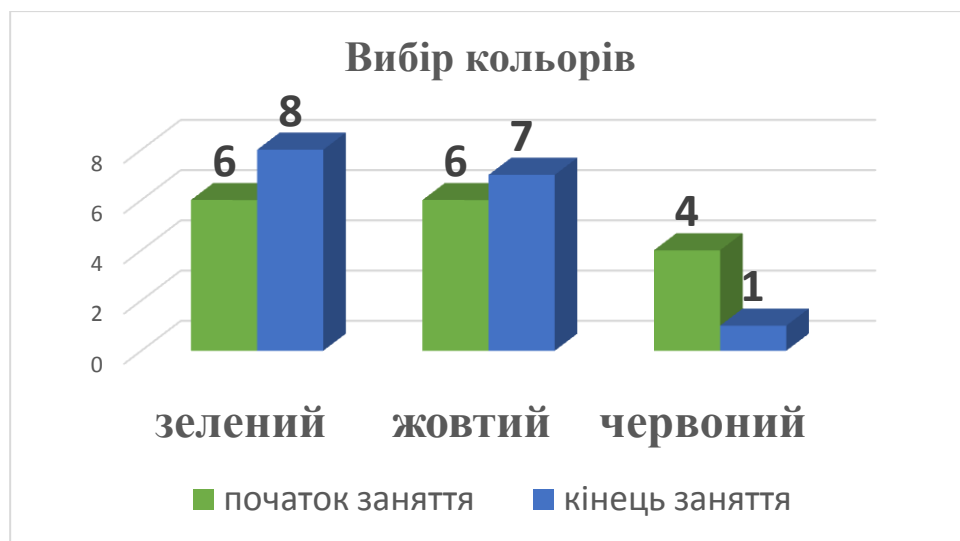

Рис. 3.1. Вхідний та вихідний контроль обраних кольорів при проведенні заняття з каністерапії із застосуванням методу арттерапії, осіб

Стосовно усного опитування отримані дані були наступними. На початку заняття у 43,8% дітей положення великого пальця у просторі було догори, у 43,8% - положення паралельно підлозі, 12,4% - донизу (табл. 3.2).

У кінці заняття лише одна дитина (6% осіб) мала положення великого пальця у просторі паралельно підлозі і відповідно середній настрій. Решта 94% дітей знаходилися у підвищеному настрої.

Таблиця 3. 2

Вхідний та вихідний контроль усного опитування при проведенні заняття з каністерапії із застосуванням методу арттерапії, осіб

Час	Положення великого пальця руки у просторі		
	догори	паралельно підлозі	донизу
Початок заняття	7	7	2
Кінець заняття	15	1	-

Отримані дані для кращого сприйняття зобразимо графічно (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Вхідний та вихідний контроль усного опитування при проведенні заняття з каністерапії із застосуванням методу арттерапії, осіб

Необхідно відмітити, що у кінці заняття дітей які за допомогою руки показували пригнічений настрій не виявилось.

Можемо констатувати той факт, що отримані результати опитування на початку заняття за допомогою кольорів та усного опитування майже співпали з різницею 0,1%. Згідно вибору кольорів 12,5% дітей вибрали на початку заняття червоний колір і відповідно 12,4% тримали на початку

заняття палець донизу. Тобто результати вхідного та вихідного скринінгів психоемоційного стану за допомогою кольорів співпали.

Таким чином у результаті заняття з каністерапії, у якому брало участь 16 дітей, поєднаному з арттерапією, згідно результатів контролю за допомогою кольорів та за результатами усного опитування наприкінці заняття була виявлена лише одна дитина з поганим настроєм.

Наприкінці заняття шляхом візуального огляду можна було встановити піднесений настрій у дітей, на обличчях були посмішки. Діти із великим задоволенням комунікували з тваринами, гладили їх та обіймали.

3.2. Аналіз результатів досліджень, отриманих під час виконання II експерименту

Заняття було проведене для учнів третього класу Миропільського ліцею Сумської районної ради.

План проведення заняття включав у себе три періоди

1. Підготовчий період, який складався з привітання, знайомства та проведення вхідного скринінгу
2. Основний період, під час якого проводився сеанс каністерапії та розслабляючі практики (медитації).
3. Заключний період, під час якого діти прощалися з тваринами

Кількість учнів на занятті – 11 осіб.

Мета заняття: зменшити психоемоційне навантаження учнів молодшого шкільного віку шляхом застосування методу каністерапії.

Учасники процесу: вчитель, діти молодшого шкільного віку. спеціаліст-кінолог, собаки породи кавалер-кінг чарльз спаніель Арчі та Річард.

Використання допоміжного методу – розслабляючі практики (медитації).

Допоміжні матеріали: паперові абрисы собак трьох базових кольорів (червоного, жовтого, зеленого) для вхідного контролю та паперові долоньки трьох базових кольорів (червоного, жовтого, зеленого) для вихідного контролю. Також ручки, кольорові олівці, фломастери.

Заняття з каністерапії проводилось згідно принципової схеми, представленої у розділі II. Відповідно воно включало такі складові елементи: привітання, оголошення правил поведінки при контакті з собакою, безпосереднє знайомство дітей з собакою, тактильну взаємодію дітей з собакою, демонстрацію провідником умінь собаки, контакт дітей з собаками з демонстрацією навичок дресури, прощання з собаками.

Розслабляючі практики (медитації) включали у себе проведення практики за назвою «Усвідомлене дихання» – це дуже проста вправа на розслаблення. Алгоритм проведення. Необхідною умовою проведення була наявність м'якого покриття на підлозі, на яке можна лягти довкола собаки. Під час проведення нашої практики дитина зручно сиділа або лежала біля собаки. Одну руку потрібно покласти на живіт, а іншу – на собаку. Спеціаліст, який проводив заняття пропонував дитині закрити очі, потім розслабити всі м'язи й глибоко спокійно дихати впродовж декількох хвилин. Протім він просив дитину зосередитись подумки на тому процесі, як піднімається й опускається її живіт згідно такту дихання. Після цього спеціаліст озвучував, що дитина має уявити, що неспокій полишає її з кожним наступним видихом. При цьому дитина могла гладити собаку, якщо у неї є таке бажання. Очі при цьому процесі бажано повинні були бути закритими.

Спеціаліст, що проводив заняття спостерігав за станом учнів

Тривалість заняття – 45 хвилин.

Час безпосереднього контакту з тваринами 30-35 хвилин.

Діти були поділені на дві групи за кличками тварин – команда Арчіка і та команда Річарда

Час проведення медитаційної практики складав 10 хвилин.

Перед початком заняття та у кінці його були проведені вхідний і вихідний контроль психоемоційного стану дітей.

Необхідно відмітити, що поява у приміщенні тварин відразу викликала посмішки у більшості дітей.

Результати вхідного та вихідного контролів обраних кольорів під час проведення другого експерименту були наступними. Перед заняттям 55% дітей вибрали жовті та зелені кольори абрисів собачок. Після проведення заняття усі 100% дітей вибрали саме ці кольори (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Вхідний та вихідний контроль обраних кольорів при проведенні заняття з каністерапії із застосуванням розслабляючих практик (медитації), осіб

Час	Обрані кольори		
	зелений	жовтий	червоний
Початок заняття	3	3	5
Кінець заняття	5	6	0

Великий відсоток червоного кольору на початку заняття пояснюємо тим, що назадовго до початку даної взаємодії була тривога з декількома вибухами у м. Суми. Саме тому було вибране заняття з використанням медитативних практик, оскільки спеціаліст, що проводив його на початку побачив збуджений стан учнів і враховуючи невелику кількість дітей, що давало можливість безпосереднього контакту з тваринами під час медитації, вирішив провести такий тип взаємодії.

Даний вид взаємодії виявився дуже ефективним у цьому конкретному випадку, оскільки дозволив дітям розслабитися і заспокоїтися після неприємних подій, пов'язаних з військовими діями. Це підтверджується результатами скринінгу, проведеного наприкінці заняття.

Для кращого сприйняття озвученої вище інформації вважаємо за доцільне зобразити описані дані графічно (рис. 3.3).

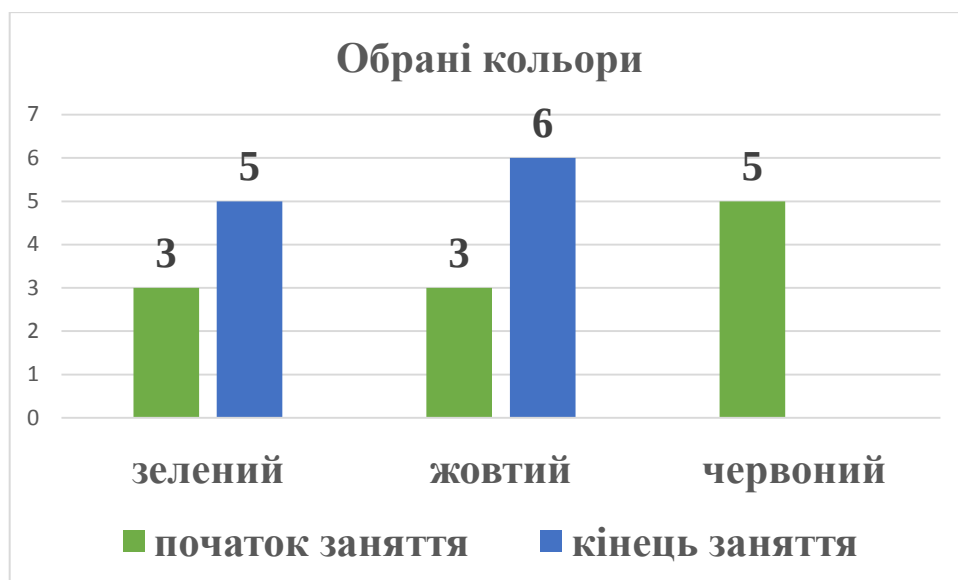

Рис. 3.3. Вхідний та вихідний контроль обраних кольорів при проведенні заняття з каністерапії із застосуванням розслабляючих практик (медитації), осіб

Усне опитування показало, що перед початком заняття у 4 школярів був гарний настрій, у трьох більш-менш. Ще чотири дитини були у поганому настрої. Скринінг наприкінці заняття показав, що психоемоційний стан дітей суттєво підвищився осіб з поганим настроєм уже не було (табл. 3.4.).

Таблиця 3.4

Вхідний та вихідний контроль усного опитування при проведенні заняття з каністерапії із застосуванням розслабляючих практик (медитації), осіб

Час	Положення великого пальця руки у просторі		
	догори	паралельно підлозі	донизу
Початок заняття	4	3	4
Кінець заняття	7	4	0

Графічно наявну інформацію можна зобразити у вигляді діаграми (рис. 3.4).

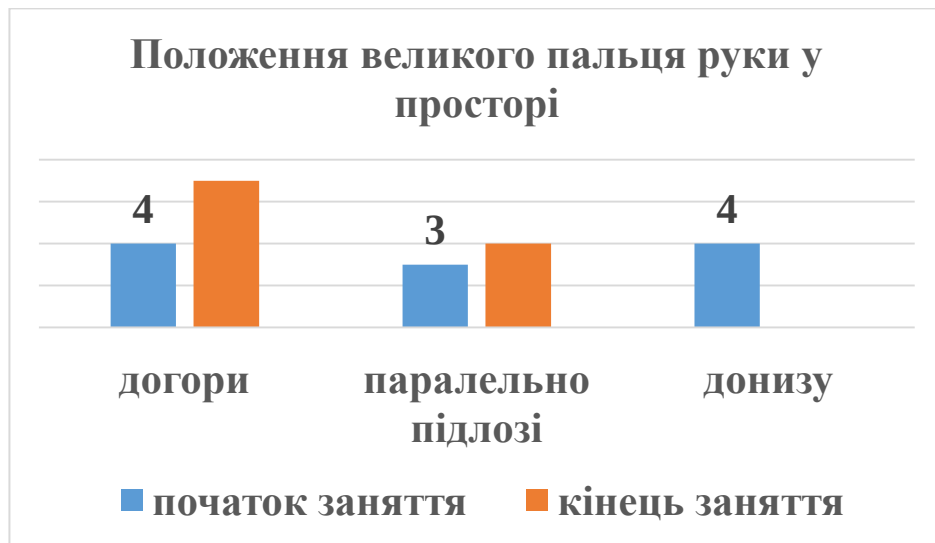

Рис. 3.4. Вхідний та вихідний контроль усного опитування при проведенні заняття з каністерапії із розслабляючих практик (медитації), осіб

Таким чином усне опитування та контроль за допомогою кольорів, проведені наприкінці заняття з каністерапії, поєднане з використанням розслабляючих практик (медитації) показало, що психоемоційний стан дітей суттєво підвищився, і осіб з поганим настроєм уже не було.

3.3. Аналіз результатів досліджень, отриманих під час виконання III експерименту

Заняття було проведене для учнів третього класу Миропільського ліцею Сумської районної ради.

План проведення заняття включав у себе три періоди

1. Підготовчий період, який складався з привітання, знайомства та проведення вхідного скринінгу

2. Основний період, під час якого проводився сеанс каністерапії та відбувалися фізичні активності

3. Заключний період, під час якого діти прощалися з тваринами
Кількість учнів на занятті – 20 осіб.

Мета заняття: зменшити психоемоційне навантаження учнів молодшого шкільного віку шляхом застосування методу каністерапії.

Учасники процесу: вчитель, діти молодшого шкільного віку. спеціаліст-кінолог, собаки породи кавалер-кінг чарльз спаніель Арчі та Річард.

Використання допоміжного методу – фізичні вправи.

Допоміжні матеріали: паперові абрисы собак трьох базових кольорів (червоного. жовтого, зеленого) для вхідного контролю та паперові долоньки трьох базових кольорів (червоного. жовтого, зеленого) для вихідного контролю. Ручки, кольорові олівці, фломастери. Для фізичних вправ – естафетні палички, тенісні м'ячики.

Заняття з каністерапії проводилось згідно принципової схеми, представленої у розділі II. Відповідно воно включало такі складові елементи: привітання, оголошення правил поведінки при контакті з собакою, безпосереднє знайомство дітей з собакою, тактильну взаємодію дітей з собакою, демонстрацію провідником умінь собаки, контакт дітей з собаками з демонстрацією навичок дресури, прощання з собаками.

Тривалість заняття – 45 хвилин.

Час безпосереднього контакту з тваринами 20-25 хвилин.

Діти були поділені на дві команди за кличками тварин – команда Арчіка і та команда Річарда

Фізичні вправи включали у себе організацію та проведення естафети.

Під час естафети використовувалися такі активності:

Біг з естафетними паличками

Біг з тенісними мячиками

Естафетні стрибки на одній нозі

Естафетні стрибки на двох ногах

Оббігання предметів

Біг з розкладанням та збиранням предметів

Перед фізичними активностями був проведений усний скрінінг фізичного самопочуття дітей. Встановлено, що присутні діти знаходились у гарній фізичній формі і протипоказань для застосування естафети не було.

Спеціаліст, що проводив заняття вів контроль фізичного самопочуття дітей.

Час проведення естафети складав 20 хвилин.

Перед початком заняття та у кінці його були проведені вхідний і вихідний контроль психоемоційного стану дітей.

Згідно цього контролю були отримані наступні результати. На початку заняття 25% дітей вибрали картки червоного кольору. Наприкінці заняття лише одна дитина вибрала долоньку червоного кольору. На задане питання щодо вибору кольору відповіла, що цей колір є найулюбленішим у неї (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Вхідний та вихідний контроль обраних кольорів при проведенні заняття з каністерапії із застосуванням фізичних активностей, осіб

Час	Обрані кольори		
	зелений	жовтий	червоний
Початок заняття	8	7	5
Кінець заняття	10	9	1

Отримані дані краще сприймаються, коли їх можна побачити візуально. Саме тому ми їх зобразили за допомогою наступної діаграми (Рис. 3.5).

На малюнку чітко видно, що наприкінці заняття лише 0,5% школярів вибрали долоньку червоного кольору.

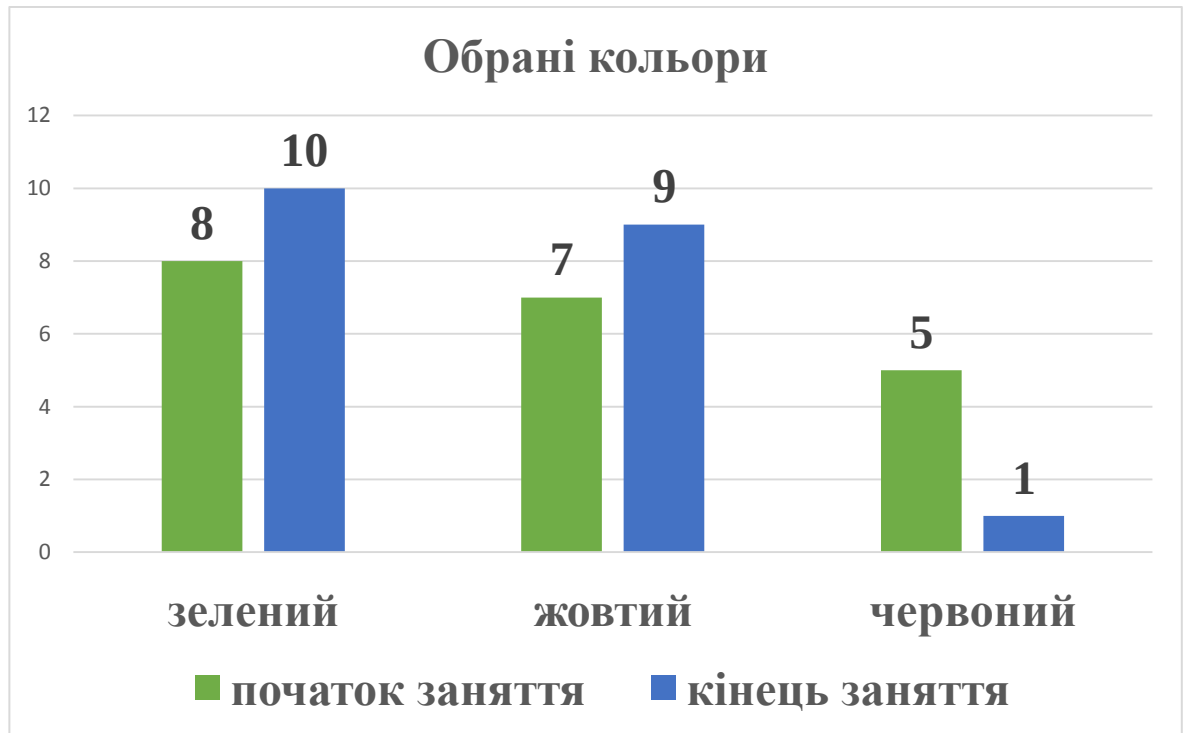

Рис. 3.5. Вхідний та вихідний контроль обраних кольорів при проведенні заняття з каністерапії із застосуванням фізичних активностей, осіб

Вибір у переважній більшості жовтих та зелених кольорів є свідченням покращення психоемоційного стану школярів під час заняття каністерапією.

Усне опитування на початку заняття підтвердило, що настрій у половини числа дітей був чудовий. Наприкінці заняття дітей з поганим настроєм не залишилось. А кількість дітей з чудовим настроєм збільшилась до 80% наприкінці заняття порівняно з 50% на початку заняття (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Вхідний та вихідний контроль усного опитування при проведенні заняття з каністерапії із застосуванням фізичних активностей, осіб

Час	Положення великого пальця руки у просторі		
	догори	паралельно підлозі	донизу
Початок заняття	10	8	2
Кінець заняття	16	4	0

Наведені вище дані ми зобразили за допомогою наступної діаграми (рис. 3.6).

Таким чином заняття з каністерапії, у поєднанні з фізичними активностями, також засвідчило підвищення психоемоційного стану дітей (20 осіб), серед яких до кінця заняття встановлене збільшення кількості дітей з чудовим настроєм до 80% порівняно з 50% на початку заняття.

Рис. 3.6. Вхідний та вихідний контроль усного опитування при проведенні заняття з каністерапії із застосуванням фізичних активностей, осіб

3.4. Аналіз результатів досліджень, отриманих під час виконання IV експерименту

Заняття було проведене для учнів другого класу Великорибницької філії Миропільського ліцею Сумської районної ради.

План проведення заняття включав у себе три періоди

1. Підготовчий період, який складався з привітання, знайомства та проведення вхідного скринінгу

2. Основний період, під час якого проводився сеанс каністерапії та відбувався сеанс йоги

3. Заклучний період, під час якого діти прощалися з тваринами

Кількість учнів на занятті – 12 осіб

Мета заняття: зменшити психоемоційне навантаження учнів молодшого шкільного віку шляхом застосування методу каністерапії.

Учасники процесу: вчитель, діти молодшого шкільного віку. спеціаліст-кінолог, собаки породи кавалер-кінг чарльз спаніель Арчі та Річард.

Використання допоміжного методу – йога.

Допоміжні матеріали: паперові абрисы собак трьох базових кольорів (червоного. жовтого, зеленого) для вхідного контролю та паперові долоньки трьох базових кольорів (червоного. жовтого, зеленого) для вихідного контролю. Ручки, кольорові олівці, фломастери.

Заняття з каністерапії проводилось згідно принципової схеми, представленої у розділі II. Відповідно воно включало такі складові елементи: привітання, оголошення правил поведінки при контакті з собакою, безпосереднє знайомство дітей з собакою, тактильну взаємодію дітей з собакою, демонстрацію провідником умінь собаки, контакт дітей з собаками з демонстрацією навичок дресури, прощання з собаками.

Тривалість заняття – 45 хвилин.

Час безпосереднього контакту з тваринами 30-35 хвилин.

Йога включала у себе виконання таких найпростіших асан:

1. Поза гори (тадасана). Спочатку дитина стоїть прямо, а ноги разом. Потім вона підіймає руки над головою, і з'єднує долоні та витягується вгору. Завдяки такому способу йога вчить дітей не сутулитися, поряд з цим відновлює нормальний ритм дихання. Крім того дана вправа розвиває концентрацію й допомагає дитині усвідомити свій внутрішній стан.
2. Дерево (або врикшасана). Вихідна позиція – це стійка прямо, а руки вздовж тіла. Одну ногу треба підняти та поставити її на стегно іншої ноги. При цьому всажливо зберігати рівновагу й стабільність. Дана вправа розвиває координацію рухів дитини, зміцнює ноги й сприяє покращенню її концентрації.
3. Кішка (марджариасана). Дитина стає на коліна, у той же час руки опускає вперед на підлогу. При виконанні вправи потрібно виконувати плавні рухи а саме: згинати спину вгору, наче прогинаючись у кішку, а потім опускати вниз, прогинаючись. Ця асана ефективно розтягує м'язи спини, а також покращує гнучкість хребта та допомагає зосередитися на процесі дихання.
4. Кобра (бхуджангасана). Дитині, що знаходиться у положенні на животі необхідно поставити долоні на підлогу під плечима. Потім підняти голову й груди вгору, намагаючись якомога більше прогинаючись у спині. Так тримати цю позу необхідно кілька секунд. Дана асана зміцнює м'язи спини, покращує гнучкість тіла і заряджає енергією.
5. Поза дитини (баласана). Дану асану ще називають позою відпочинку. Для її виконання необхідно сісти на п'яти, зігнутися вперед і притиснути груди до стегон. При цьому руки витягуються вперед. Або за іншим варіантом їх можна покласти вздовж тіла. У результаті

виконання даної асани розслаблюються м'язи спини, заспокоюється нервова система, вдається зняти стрес і тривогу дітей.

Взаємодія з собаками. Діти показували присутнім на занятті собачкам як вони повторюють за інструктором асани. Крім того собаки обрали асани, які будуть виконувати діти згідно наявного підручного матеріалу – карток.

Спеціаліст, що проводив заняття вів контроль фізичного самопочуття дітей. Також він допомагав правильно виконати певні асани

Час заняття йогою складав 10 хвилин.

Перед початком заняття та у кінці його були проведені вхідний і вихідний контроль психоемоційного стану дітей.

Згідно цього контролю були отримані наступні результати. На початку заняття лише 58% дітей обирали зелені та жовті кольори. Наприкінці заняття кількість таких дітей становила вже 100% (табл. 3.7).

Отримана інформація, на нашу думку, є свідченням підвищення рівня психоемоційного стану дітей молодшого шкільного віку, які брали участь у даному заході та відповідно проходили вхідний та вихідний моніторинг завдяки вхідному і вихідному опитуванню.

Таблиця 3.7

Вхідний та вихідний контроль обраних кольорів при проведенні заняття з каністерапії із застосуванням заняття йогою, осіб

Час	Обрані кольори		
	зелений	жовтий	червоний
Початок заняття	5	4	3
Кінець заняття	7	5	0

Підтверджуємо наочно отриману інформацію за допомогою наступної діаграми (рис. 3.7).

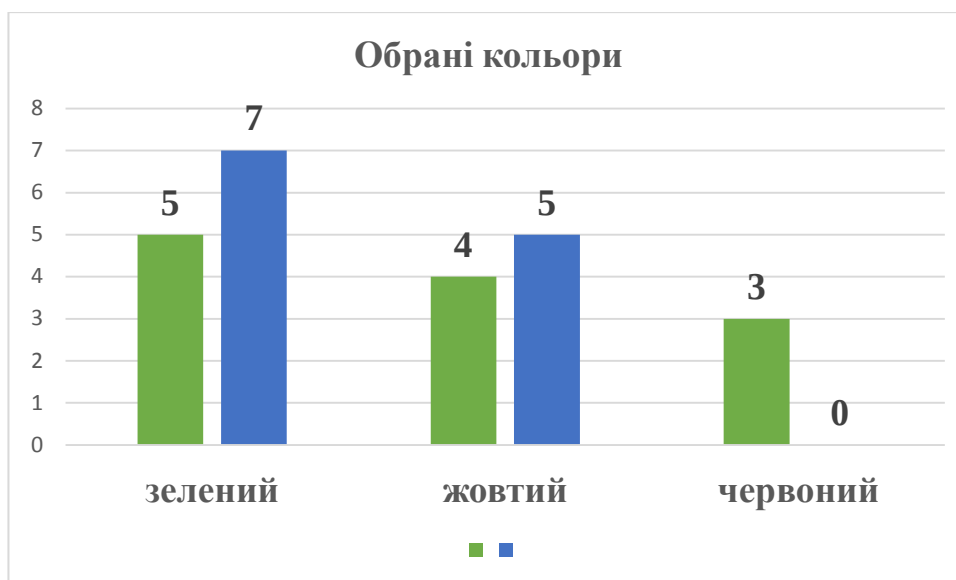

Рис. 3.7. Вхідний та вихідний контроль обраних кольорів при проведенні заняття з каністерапії із застосуванням йоги, осіб

Усне опитування за допомогою вербальних сигналів підтвердило, що на початку заняття настрої половини дітей був чудовий, а 5 осіб – посередній. Одна дитина була у поганому настрої (табл. 3.8).

Наприкінці заняття чудовий настрої мали 75% дітей, а дітей з поганим настроєм взагалі не було.

Таблиця 3.8

Вхідний та вихідний контроль усного опитування при проведенні заняття з каністерапії із застосуванням заняття йогою, осіб

Час	Положення великого пальця руки у просторі		
	догори	паралельно підлозі	донизу
Початок заняття	6	5	1
Кінець заняття	9	3	0

Отримані дані підтверджуються наступною діаграмою (рис. 3.8).

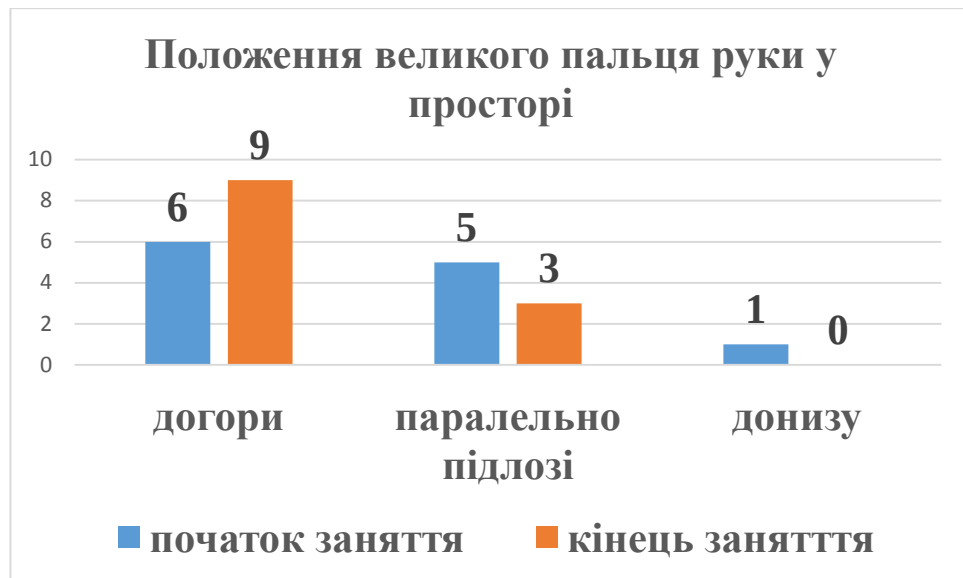

Рис. 3.8. Вхідний та вихідний контроль усного опитування при проведенні заняття з каністерапії із йоги , осіб

Отже каністерапія поєднана з йогою також довела свою ефективність, згідно кольорового контролю на початку заняття лише 58% дітей обирали зелені та жовті кольори. Наприкінці заняття кількість таких дітей становила вже 100%. Згідно усного опитування наприкінці заняття чудовий настрій мали 75% дітей, а дітей з поганим настроєм взагалі не було.

3.5. Аналіз результатів досліджень, отриманих під час виконання V експерименту

Було сформовано дві групи дітей – контрольна і дослідна з числа учнів першого класу у кількості по 5 осіб у кожній. Заняття з дітьми почалися з вересня 2024 року. Контрольна група дітей навчались читанню традиційним способом за впливу вчителя. Діти дослідної групи два рази на тиждень виокремлювались із загальної класної групи і мали заняття з читання за участі собак. У процесі роботи використовувались дві собаки породи кавалер-кінг чарльз спанієль віком 1,5 років з попередньою

загальною кінологічною підготовкою. Тривалість заняття за участі собак була аналогічною тривалості уроку і складала 45 хвилин. Контроль швидкості читання був проведений у дітей перед початком занять, через два тижні після початку занять і через місяць через початок занять.

Це дослідження було проведене задля вивчення впливу каністерапії (тобто інтеграції собак) в навчальний процес дітей. Результати можна побачити з *Таблиці 3.9* і *рис.3.9*, які показують, що діти з дослідної групи мають швидше зростання показника швидкості читання. За проміжок часу в місяць їхня швидкість читання збільшилась в середньому на 17 слів за хвилину, тоді як у контрольної групи лише на 11,2 слова. Це підтверджує ефективність застосування методики читання за участі собак.

Таблиця 3.9

Контроль швидкості читання дітей першого класу, слів за хвилину

Група	Перед початком експерименту	Через два тижні	Через місяць
Контрольна (n=5)	34±0,75	40±0,8	45,2±0,95
Дослідна (n=5)	35±0,6	45±0,7	52±0,9

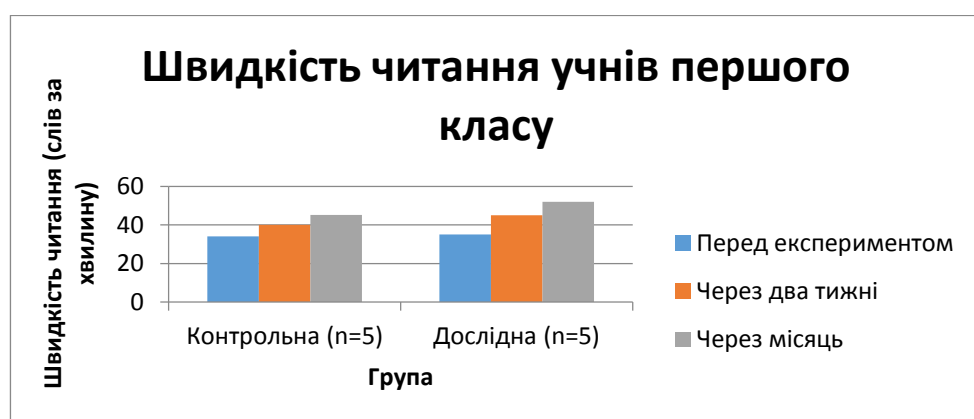

Рис. 3.9. Дослідження швидкості читання дітей, кількість слів за хвилину

Таким чином вивчення впливу каністерапії показало, що діти дослідної групи мають швидше зростання показника швидкості читання.

За проміжок часу в місяць їхня швидкість читання збільшилась в середньому на 17 слів за хвилину, тоді як у контрольної групи лише на 11,2 слова. Це підтверджує ефективність застосування методики читання за участі собак.

Висновки до розділу 3

Наприкінці всіх видів занять шляхом візуального огляду можна було встановити піднесений настрій у дітей, на їхніх обличчях були посмішки. Діти із великим задоволенням комунікували з тваринами, гладили їх та обіймали.

При занятті з каністерапії, у якому брало участь 16 дітей, поєднаному з арттерапією згідно результатів контролю за допомогою кольорів та за результатами усного опитування наприкінці заняття була виявлена лише одна дитина з поганим настроєм.

Усне опитування та контроль за допомогою кольорів, проведені наприкінці заняття з каністерапії, поєднаного з використанням розслабляючих практик (медитацій) показало, що психоемоційний стан дітей (11 осіб) суттєво підвищився, і осіб з поганим настроєм уже не було.

Заняття з каністерапії, у поєднанні з фізичними активностями, також засвідчило підвищення психоемоційного стану дітей (20 осіб), серед яких до кінця заняття встановлене збільшення кількості дітей з чудовим настроєм до 80% порівняно з 50% на початку заняття.

Каністерапія поєднана з йогою також довела свою ефективність згідно кольорового контролю на початку заняття лише 58% дітей обирали зелені та жовті кольори. Наприкінці заняття кількість таких дітей становила вже 100%. Згідно усного опитування наприкінці заняття чудовий настрій мали 75% дітей, а дітей з поганим настроєм взагалі не було.

Вивчення впливу каністерапії показало, що діти дослідної групи мають швидше зростання показника швидкості читання. За проміжок часу в місяць їхня швидкість читання збільшилась в середньому на 17 слів за хвилину, тоді як у контрольної групи лише на 11,2 слова. Це підтверджує ефективність застосування методики читання за участі собак.

ВИСНОВКИ

1. Зроблено аналіз літературних джерел, які описують історичні аспекти розвитку галузі каністерапії, сучасний її стан у світі та в Україні з акцентом на сфери можливого використання. Зокрема встановлено, що приклади використання собак для лікування хворих відомі з часів прадавніх цивілізацій. Підтверджено, що наукові обґрунтування позитивного впливу тварин на стан здоров'я людей з'явилися порівняно недавно – в кінці XVIII століття у Великобританії. Доведено, що у США першими тварин почали залучати до своєї роботи саме психологи. У клініці Університету Огайо в 1977 році почала діяти перша програма каністерапії (пет-терапії).

2. Згідно даних величезної кількості закордонних наукових публікацій підтверджено ефективність застосування методу каністерапії у різних галузях, у тому числі для корекції психоемоційних станів осіб різних категорій. Станом на сьогодні терапія за допомогою тварин отримала досить широке поширення у західноєвропейських країнах. Слід зазначити, що в Європі та в США терапія за допомогою тварин - це вже абсолютно повноправна сфера офіційної медицини.

3. Розглянуто основні принципи і методи людино-тваринної взаємодії, оскільки у ній тварина є таким же повноцінним учасником процесу взаємодії як і людина.

Встановлено, що людино-тваринна взаємодія – це цілеспрямований та чітко структурований метод. Він передбачає включання або залучення тварин до навчальної, лікувальної, або соціальної робіт з метою досягнення в пацієнтів позитивних терапевтичних змін. Цей метод може використовуватися спеціалістами, які володіють знаннями про особливості залучених до такого виду діяльності людей та тварин. Наразі людино-тваринна взаємодія з асистенцією тварин, зокрема собак, активно

розвивається у всьому світі в різних сферах діяльності людини, а численні наукові дослідження доводять її високу ефективність.

Зроблений аналіз стану розвитку галузі каністерапії в Україні і встановлено, що на даний час каністерапію використовують лише у декількох реабілітаційних центрах із залученням спеціалістів різного профілю. Крім того із проблемних питань слід зазначити, що немає жодної офіційно визнаної державою системи тестування та сертифікації собак. Також відсутня регламентована державою система спеціалізованої підготовки фахівців. У той же час військові дії в Україні дають шанс українським каністерапевтам стати частиною світової спільноти, поділившись своїм досвідом роботи з різними верствами населення, постраждалими внаслідок бойових дій.

Майже усі досліджені нами публікації у якості проблемного висвітлюють питання відсутності або недостатньо досліджених методик застосування собак, які мають наукове обґрунтування та недостатню кількість експериментальних досліджень. Враховуючи військову ситуацію у нашій країні, яка триває вже майже три роки, і зважаючи на досліджені наукові закордонні джерела, які доводять ефективність застосування методу каністерапії для розвитку дітей, їхньої реабілітації внаслідок психологічних травм, отриманих у результаті воєнних дій, відновлення постраждалих військових осіб, осіб з розладами психіки, вважаємо дослідження у даному напрямку дуже актуальними та необхідними.

4. Вперше в Україні розроблено методику проведення психоемоційної корекції дітей молодшого шкільного віку методом каністерапії шляхом використання розроблених структурних моделей та дослідно-експериментальну модель оцінки ефективності використання методу каністерапії при роботі з учнями молодшого шкільного віку.

Перш за все описані загальноприйняті у світі методичні принципи використання методу людино-тваринної взаємодії. Біла книга ІАНАІО є основним документом, який регламентує класифікацію видів людино-

тваринних взаємодій, згідно неї розрізняють: активності з асистенцією тварин; навчання, педагогічну діяльність з асистенцією тварин, терапії з асистенцією тварин.

Описано згідно «Рекомендацій щодо уніфікації термінології у сфері послуг з асистенцією тварин (Інша назва Animal Assisted Services – AAS)» існує наступна класифікація: терапія із залученням собак, навчання із залученням собак, програми за підтримки тварин.

Встановлено, що залежно від методу організації процесу каністерапії виділяють каністерапію за участю трьох учасників заходу: клієнт, собака, спеціаліст або 4 учасників.

Доведено, що згідно психологічних особливостей дітей молодшого шкільного віку стосовно застосування каністерапії у роботі з дітьми молодшого шкільного віку, визначальне місце має той факт, що особливе місце в їхньому житті посідає гра. Тому одним із ефективним методів використання роботи з дітьми є саме ігрова форма.

5. Вперше в Україні практично доведено ефективність використання методу каністерапії для психоемоційної корекції дітей молодшого шкільного віку шляхом поєднання її з арттерапією, медитативними практиками, фізичною активністю, йогою. Доведено ефективність використання методу каністерапії у процесі навчання дітей читанню.

Наукове дослідження згідно теми кваліфікаційної роботи передбачало організацію та виконання декількох наукових експериментів з метою визначення ефективності їхнього застосування і поєднання.

Оцінений I експеримент, який включав у себе поєднання методу каністерапії з арттерапією.

Описані II експеримент, який мав на меті поєднати метод каністерапії з розслабляючими практиками (медитацією), III експеримент, що поєднував метод каністерапії та активізацію фізичної активності учнів, IV експеримент, який поєднував каністерапію та заняття йогою. Виконання V експеримент було найбільш тривалим і стосувалось навчання

дітей першого класу читанню. До кожного з цих експериментів була розроблена принципова схема проведення заняття з каністерапії з учнями молодшого шкільного віку.

Дослідним шляхом була розроблена та ефективно використовувалася під час занять методика оцінки зміни психоемоційного стану школярів молодшого шкільного віку.

При проведенні заняття ставилася задача контролю збільшення кількості роздаткового матеріалу жовтого та зеленого кольорів наприкінці процесу взаємодії з собаками, проведення занять з різних видів терапій та активностей та зменшення кількості червоних елементів. На нашу думку це було опосередкованим індикатором покращення психоемоційного стану групи дітей на занятті в цілому.

Крім того проводилось усне опитування дітей молодшого шкільного віку щодо зміни настрою протягом заняття шляхом показування великого пальця догори (гарний настрій), паралельно підлозі (настрій не дуже) та донизу (настрій поганий) перед початком заняття та після його закінчення.

Наприкінці всіх видів занять шляхом візуального огляду можна було встановити піднесений настрій у дітей, на їхніх обличчях були посмішки. Діти із великим задоволенням комунікували з тваринами, гладили їх та обіймали.

Встановлено, що при занятті з каністерапії, у якому брало участь 16 дітей, поєднаному з арттерапією згідно результатів контролю за допомогою кольорів та за результатами усного опитування наприкінці заняття була виявлена лише одна дитина з поганим настроєм. Усне опитування та контроль за допомогою кольорів, проведені наприкінці заняття з каністерапії, поєднаного з використанням розслабляючих практик (медитацій) показало, що психоемоційний стан дітей (11 осіб) суттєво підвищився, і осіб з поганим настроєм уже не було.

Заняття з каністерапії, у поєднанні з фізичними активностями, також засвідчило підвищення психоемоційного стану дітей (20 осіб), серед яких

до кінця заняття встановлене збільшення кількості дітей з чудовим настроєм до 80% порівняно з 50% на початку заняття.

Каністерапія поєднана з йогою також довела свою ефективність згідно кольорового контролю на початку заняття лише 58% дітей обирали зелені та жовті кольори. Наприкінці заняття кількість таких дітей становила вже 100%. Згідно усного опитування наприкінці заняття чудовий настрій мали 75% дітей, а дітей з поганим настроєм взагалі не було.

Вивчення впливу каністерапії показало, що діти дослідної групи мають швидше зростання показника швидкості читання. За проміжок часу в місяць їхня швидкість читання збільшилась в середньому на 17 слів за хвилину, тоді як у контрольної групи лише на 11,2 слова. Це підтверджує ефективність застосування методики читання за участі собак.

Таким чином у результаті аналізу теоретичного матеріалу під час виконання даної кваліфікаційної роботи, розробки методів проведення занять та контролю отриманих результатів, і власне аналізу отриманих результати використання методу каністерапії, було доведено ефективність її використання для корекції психоемоційного стану дітей молодшого шкільного віку.

ПРОПОЗИЦІЇ

1. Враховуючи наукові публікації у закордонних виданнях, які підтверджують ефективність використання собак у навчальному процесі, корекції емоційного стану різних груп осіб, реабілітації військових та згідно отриманих нами результатів, що доводять доцільність використання тварин для покращення психоемоційного стану дітей, а також навичок читання вважаємо за необхідне подальше проведення досліджень у сфері людино-тваринної взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аллен К. Володіння собаками та контроль прикордонної гіпертензії: контрольоване рандомізоване дослідження. *22-а щорічна наукова сесія Товариства поведінкової медицини*. Сіетл, штат Вашингтон. 2001. С. 178-187.
2. Аллен К., Бласкович Дж., Мендес В. Серцево-судинна реактивність та присутність домашніх тварин, друзів та подружжя: правда про котів і собак. *Психосама. Мед.* №64. 2002. С. 727–739.
3. Анда Брока. Конспект лекцій для проведення тренінгів по проекту «Соціальна реабілітація людей з особливим потребами завдяки створенню умов та підготовці спеціалістів у галузі каністерапії». 2018. 256 с.
4. Врбанац З., Зецевич І., Любіч М. Терапія за допомогою тварин та сприйняття самотності у мешканців геріатричних будинків престарілих. *Збірник Антрополь*. №37. 2013. С. 973–976.
5. Гончарова. Єлизавета. Друг Героя [Електронний ресурс]. *Український тиждень*. 2019. <https://tyzhden.ua/Society/239364> (дата звернення 01.03.2025).
6. Запровадження каністерапії в Україні. GIZ: Perspectives for Eastern Ukraine.
<https://www.facebook.com/IIPUkraine/posts/2334720186803999>. 2019 (дата звернення 02.03.2025).
7. Каністерапія: як чотирилапі лікують лучан. *Таблоїд Волині*. 2018 <https://volyn.tabloyid.com/privatnezhittia/kanisterapiia-iak-chotirilapi-likuiut-luchan> (дата звернення 03.03.2025).
8. Мельничук О.. Книга 1. Собака-терапевт для професійної роботи з "особливими" дітьми. Серія "Практична каністерапія". Київ, 2019 247 с.

9. AAIP. Competencies for the Ethical Inclusion of Therapy and Facility Animals/ Guidance for the CertifiedAAI Specialist. Therapy Animal Team, and their Assessor. 2024.
<https://www.aaaiponline.org/assets/docs/AAAIPCompetencies.pdf>.
10. Agnieszka Potocka. Psychologiczne i moralne aspekty terapii i edukacji z udziałem psów. Bygdosc. Poland: Oficyna Wydawnicza Epigram. 2016.
11. Alice Mignot, Karelle de Luca, Gérard Leboucher, Véronique Servais, French handlers' perspectives on Animal-Assisted Interventions, *Complementary Therapies in Clinical Practice*. 2021. Volume 44. 101356. ISSN 1744-3881. <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2021.101356>.
12. Andreas O.M. Hoffmann, Ah Hyung Lee, Florian Wertenauer, Roland Ricken, Joanna J. Jansen, Juergen Gallinat, Undine E. Lang, Dog-assisted intervention significantly reduces anxiety in hospitalized patients with major depression, *European Journal of Integrative Medicine*. 2009. Volume 1. Issue 3. P. 145-148. ISSN 1876-3820, <https://doi.org/10.1016/j.eujim.2009.08.002>
13. Animal-Assisted Psychotherapy. Theory, issues, and Practice. Edited by Nancy Parish-Plass. *Purdue university press*. West Lafayette. Indiana. USA . 2013. P. 212-236.
14. Applied Animal. *Behaviour Science*. 2024. Volume 270. P. 239-244. 106151. <https://doi.org/10.1016/j.applanim.2023.106151>.
15. Berna Dincer, Nefise Bahçecik, Alfonso Sollami, Effect of animal assistant therapy on quality of life in older adults: A meta-analysis, *Geriatric Nursing*. 2022. Volume 43. P. 38-44. ISSN 0197-4572. <https://doi.org/10.1016/j.gerinurse.2021.11.005>.
16. Bilotserkovets, M., Fomenko, T., & Pavlenko, Y. (2024). Determining the Level of Emotional Intelligence of Future Cynologists. *Educational Challenges*, 29 (2), P. 45–57. <https://doi.org/10.34142/2709-7986.2024.29.2.03>.

17. Brittany Sullivan, Emily Carroll, Neelkamal Soares, The ethical perspectives of using animals in pediatric health. *Current Problems in Pediatric and Adolescent Health Care*. 2023. Volume 53. Issue 12. 101489. <https://doi.org/10.1016/j.cppeds.2023.101489>.
18. Carie Braun, Teresa Stangler, Jennifer Narveson, Sandra Pettingell, Animal-assisted therapy as a pain relief intervention for children. *Complementary Therapies in Clinical Practice*. 2009. Volume 15. Issue 2. P. 105-109. ISSN 1744-3881. <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2009.02.008>.
19. Carolien Wijker, Nina Kupper, Ruslan Leontjevas, Annelies Spek, Marie-Jose Enders-Slegers, The effects of Animal Assisted Therapy on autonomic and endocrine activity in adults with autism spectrum disorder: A randomized controlled trial. *General Hospital Psychiatry*. P. 36-44. Volume 72. 2021. <https://doi.org/10.1016/j.genhosppsych.2021.05.003>.
20. Charlotte Bolt, Jennifer Heath, Duncan Moss, Exploring the therapeutic opportunities, challenges and psychological mechanisms of integrating dogs into psychological therapies with adults. *Complementary Therapies in Clinical Practice*. 2022. Volume 47. 01564. ISSN 1744-3881. <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2022.101564>.
21. Cheryl A. Krause-Parello, Sarah Sarni, Eleni Padden, Military veterans and canine assistance for post-traumatic stress disorder: A narrative review of the literature. *Nurse Education Today*. 2016. Volume 47. P. 43-50. ISSN 0260-6917. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2016.04.020>.
22. Donald Altschiller. ANIMAL-ASSISTED THERAPY. Health and Medical Issues Today. Santa Barbara. California. 2011. 543 p.
23. F. Giuliani, M. Jacquemettaz, Animal-assisted therapy used for anxiety disorders in patients with learning disabilities: An observational study. *European Journal of Integrative Medicine*. 2017. Volume 14. P. 13-19. ISSN 1876-3820. <https://doi.org/10.1016/j.eujim.2017.08.004>.
24. Four Paws International. СТАНДАРТИ ЯКОСТІ РОБОТИ В ПРОЕКТІ «ЛЮДИНО-ТВАРИННА ВЗАЄМОДІЯ». Відень. 2023. 458 с.

<https://iahaio.org/wp/wp-content/uploads/2019/04/white-paper-ukranian-2019-updated.pdf>.

25. G. John Geldhof, Erin Flynn, Svea G. Olsen, Megan K. Mueller, Jaci Gandenberger, Dakota D. Witzel, Kevin N. Morris, Emotion regulation and specificity: The impact of animal-assisted interventions on classroom behavior. *Journal of Applied Developmental Psychology*. 2021. Volume 73. 101253. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2021.101253>.
26. Gabrielle H. Saunders, Kousick Biswas, Tracey Serpi, Stephanie McGovern, Shirley Groer, Eileen M. Stock, Kathryn M. Magruder, Daniel Storzbach, Kelly Skelton, Thad Abrams, Mark McCranie, Joan Richerson, Patricia A. Dorn, Grant D. Huang, Michael T. Fallon. Design and challenges for a randomized, multi-site clinical trial comparing the use of service dogs and emotional support dogs in Veterans with post-traumatic stress disorder (PTSD). *Contemporary Clinical Trials*. 2017. Volume 62. P. 105-113, <https://doi.org/10.1016/j.cct.2017.08.017>.
27. Gal Ziv. The effects of using aversive training methods in dogs. *Journal of Veterinary Behavior*. 2017. Pages 50-60. Volume 19. ISSN 1558-7878. <https://doi.org/10.1016/j.jveb.2017.02.004>.
28. Gitanjali E. Gnanadesikan, Elizabeth Carranza, Katherine M. King, Abigail C. Flyer, Gianna Ossello, Paige G. Smith, Netzin G. Steklis, H. Dieter Steklis, Jessica J. Connelly, Melissa Barnett, Nancy Gee, Stacey Tecot, Evan L. MacLean. Glucocorticoid response to naturalistic interactions between children and dogs. *Hormones and Behavior*. 2024. Volume 161. 105523. <https://doi.org/10.1016/j.yhbeh.2024.105523>.
29. Handbook on Animal-Assisted Therapy. Foundation and guidelines for Animal-Assisted Interventions. Fifth Edition. Edition by Aubrey H. Fine. Pomon. CA. USA. 2019. 643 p.
30. Hao-Yu Shih, Yu-Min Chang, Kris Descovich, Wen-You Liang, Chung-Hsi Chou, Yi-Chun Lin. Perceptions of Taiwanese owners and behaviour veterinarians on behavioural problems in dogs and preferred training

- approaches. *Applied Animal Behaviour Science*. 2023. Volume 266. 106026. <https://doi.org/10.1016/j.applanim.2023.106026>.
31. Heidi Mauersberger, Anne Springer, Aikaterini Fotopoulou, Christophe Blaison, Ursula Hess. Pet dogs succeed where human companions fail: The presence of pet dogs reduces pain. *Acta Psychologica*. 2024. Volume 249. 104418. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2024.104418>.
 32. Hemangi Narayan Narvekar, Harshada Narayan Narvekar. Canine-assisted Therapy in Neurodevelopmental Disorders. *European Journal of Integrative Medicine*. 2022. Volume 50. 102112. ISSN 1876-3820. <https://doi.org/10.1016/j.eujim.2022.102112>.
 33. <https://www.infobae.com/ua/2022/04/23/how-our-emotions-affect-our-animals/>. (дата звернення 13.03.2025).
 34. <https://zoo.dp.ua/luchshie-sobaki-kompanony-dlya-kvartiry-2022/>. (дата звернення 03.03.2025).
 35. <http://schors-school1.edukit.cn.ua/socialjno-psihologichna-sluzhba/psihologiya-shkolyara/psihologichni-osoblivosti-ditej-molodshogo-shkilnogo-viku/>. (дата звернення 11.03.2025).
 36. <https://naurok.com.ua/psihologichni-osoblivosti-ditey-molodshogo-shkilnogo-viku-161350.html>. (дата звернення 01.03.2025).
 37. Jessica Chubak, Amanda Adler, Jennifer F. Bobb, Rene J. Hawkes, Rebecca A. Ziebell, Gaia Pocobelli, Evette J. Ludman, Danielle M. Zerr, A Randomized Controlled Trial of Animal-assisted Activities for Pediatric Oncology Patients. *Psychosocial and Microbial Outcomes, Journal of Pediatric Health Care*. 2024. Volume 38. Issue 3. P. 354-364. ISSN 0891-5245. <https://doi.org/10.1016/j.pedhc.2023.09.010>.
 38. Jill C. Fodstad, Jodi Bauers, Melissa Sexton, Melissa Butler, Cassie Karlsson, Mallery Neff. Development of an animal-assisted activity program on a pediatric behavioral health unit. *Complementary Therapies in Clinical Practice*. P. 153-157. Volume 36. 2019. ISSN 1744-3881. <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2019.07.001>.

39. Jill Steel. Reading to Dogs in schools: a controlled feasibility study of an online Reading to Dogs intervention. *International Journal of Educational Research*. 2023. Volume 117. 102117. ISSN 0883-0355. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2022.102117>.
40. Julie Miller, Lisa Ingram. Perioperative Nursing and Animal-Assisted Therapy. *AORN Journal*. 2000. Volume 72. Issue 3. P. 477-483. ISSN 0001-2092. [https://doi.org/10.1016/S0001-2092\(06\)61279-9](https://doi.org/10.1016/S0001-2092(06)61279-9).
41. Kaitlin A. Pruskowski, Jennifer M. Gurney, Leopoldo C. Cancio, Impact of the implementation of a therapy dog program on burn center patients and staff. *Burns*. 2020. Volume 46. Issue 2. P. 293-297. ISSN 0305-4179. <https://doi.org/10.1016/j.burns.2019.11.024>.
42. Katherine Hinic, Mildred Ortu Kowalski, Kristin Holtzman, Kristi Mobus. The Effect of a Pet Therapy and Comparison Intervention on Anxiety in Hospitalized Children. *Journal of Pediatric Nursing*. 2019. Volume 46. P. 55-61. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2019.03.003>.
43. Kathleen Abrahamson, Yun Cai, Elizabeth Richards, Krista Cline, Marguerite E. O'Haire. Perceptions of a hospital-based animal assisted intervention program: An exploratory study. *Complementary Therapies in Clinical Practice*. 2016. Volume 25. P. 150-154. ISSN 1744-3881, <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2016.10.003>.
44. Kerri E. Rodriguez, Jessica Bibbo, Marguerite E. O'Haire, Perspectives on facility dogs from pediatric hospital personnel: A qualitative content analysis of patient, family, and staff outcomes, *Complementary Therapies in Clinical Practice*. 2022. Volume 46. 101534. ISSN 1744-3881. <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2022.101534>.
45. L.K. Donohue, M. Buesing, K.D. Peterson, C. Ersoz, L.J. Russell, F.M. Mowat. Screen interaction behavior in companion dogs: Results from a dog owner survey. <https://lfriend.com.ua/jak-zrozumiti-povedinku-sobaki-mova-tila/?srsltid=AfmBOooOu7a9dPq-Umi7PY4lOku4zOYw9hpedlzxX6rUy75EZDuE58qE>.

46. Laura Edwards, Fiona Marshall, Animal assisted therapy in neurorehabilitation inpatient units following acquired brain injury A UK-based national survey of staff experiences and opinions. *Advances in Integrative Medicine*. P. 172-178. Volume 10. Issue 4. 2023. ISSN 2212-9588. <https://doi.org/10.1016/j.aimed.2023.10.004>.
47. Lena Wintermantel, Christine Grove. An evaluation of a dog-assisted social and emotional learning intervention in a school setting: Study protocol for a cluster-randomised trial. *Mental Health & Prevention*. 2022. Volume 28. 200246. ISSN 2212-6570. <https://doi.org/10.1016/j.mhp.2022.200246>.
48. Lene Høeg Fuglsang-Damgaard, Sigrid Juhl Lunde, Janne Winther Christensen, Lene Vase, Poul B. Videbech, Karen Thodberg. Human physiological responses to different types of human-dog interactions: A randomised crossover study. *Complementary Therapies in Clinical Practice*. 2024. Volume 57. 101899. ISSN 1744-3881. <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2024.101899>.
49. Liana Urichuk with Dennis Anderson. Improving Mental Health Through Animal-Assisted Therapy. The Chimo Project Suite. Edmonton, Alberta. CANADA. 2003. 243 p.
50. Linda Henderson, Christine Grové, Felicia Lee, Louisa Trainer, Hannah Schena, Marcelle Prentice. An evaluation of a dog-assisted reading program to support student wellbeing in primary school. *Children and Youth Services Review*. 2020. Volume 118. 105449. ISSN 0190-7409. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105449>.
51. Macy Burr, Jordan Buntich, Marissa Gonzalez, Stephanie Miranda, Tuyen Vu. Robotic animal-assisted therapy as a complementary therapy in clinical practice: Exploring animal-assisted intervention professional perspectives. *Complementary Therapies in Clinical Practice*. 2023. Volume 52. 101767. <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2023.101767>.

52. Magdalena Nawarecka-Piątek and Magdalena Warońska, Mari-Louise Asp, Dr. Christine Olsen, and Line Sandstedt. Animal Assisted Support with dog.2024. 324 p.
53. Margo De Mello. Animals and Society. An Introduction to Human-Animal Studies. New York Chichester. West Sussex. 2012. 311 p.
54. Maria Lindström Nilsson, Gunn Engvall, Karin Enskär, Ann Edner, Eva-Lotta Funkquist. Children's interaction with a dog when having Animal Assisted Activity in paediatric hospital care. *Complementary Therapies in Clinical Practice*. 2023. Volume 53. 101807. ISSN 1744-3881. <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2023.101807>.
55. Mary Lou Jennings, Douglas A. Granger, Crystal I. Bryce, Denice Twitchell, Kim Yeakel, Patricia A. Teaford. Effect of animal assisted interactions on activity and stress response in children in acute care settings. *Comprehensive Psychoneuroendocrinology*. 2021. Volume 8. 100076. ISSN 2666-4976. <https://doi.org/10.1016/j.cpnec.2021.100076>.
56. Mohammad Tahan, Tamkeen Saleem, Azam Sadeghifar, Elahe Ahangri, Assessing the effectiveness of animal-assisted therapy on alleviation of anxiety in pre-school children: A randomized controlled trial. *Contemporary Clinical Trials Communications*. 2022. Volume 28. 100947. ISSN 2451-8654. <https://doi.org/10.1016/j.conctc.2022.100947>.
57. Nicola J Rooney, John W.S Bradshaw, An experimental study of the effects of play upon the dog-human relationship. *Applied Animal Behaviour Science*. 2002. Volume 75. Issue 2. P. 161-176. ISSN 0168-1591, [https://doi.org/10.1016/S0168-1591\(01\)00192-7](https://doi.org/10.1016/S0168-1591(01)00192-7).
58. Odette Griscti, Liberato Camilleri. The impact of dog therapy on nursing students' heart rates and ability to pay attention in class. *International Journal of Educational Research*. 2020. Volume 99. 101498. ISSN 0883-0355. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2019.101498>
59. Regina P. Owen, Brendan J. Finton, Susanne W. Gibbons, Patrick H. DeLeon. Canine-assisted Adjunct Therapy in the Military: An Intriguing

- Alternative Modality. *The Journal for Nurse Practitioners*. 2016. Volume 12. Issue 2. P. 95-101. <https://doi.org/10.1016/j.nurpra.2015.09.014>.
60. Robert Baird, Emily Berger, Christine Grové. Therapy dogs and school wellbeing: A qualitative study. *Journal of Veterinary Behavior*. 2023. Volume 68. P. 15-23. <https://doi.org/10.1016/j.jveb.2023.08.005>.
61. Sarah Forget, Valérie Pennequin, Oceane Agli, Nathalie Baill., Brakes and levers to implement an animal-assisted intervention in nursing homes: Preliminary study. *Complementary Therapies in Medicine*. 2021. Volume 56. <https://doi.org/10.1016/j.ctim.2020.102591>.
62. Sonja Wolken, Johannes Dreesman, Dagmar Rocker, Cornelia Henke-Gendo. Characteristics of Animal-assisted Interventions in the state of Lower Saxony. Germany with a focus on hygiene in health care facilities. *One Health*. 2023. Volume 17. 100620. ISSN 2352-7714. <https://doi.org/10.1016/j.onehlt.2023.100620>.
63. M. Lindstrom Nilsson, K. Enskar, G. Engvall, A. Edner, E.-L. Funkquist. Healthcare professionals' attitudes to animal assisted activity with dogs in paediatric care. *Complementary Therapies in Clinical Practice*. 2025. Volume 59. 101952. ISSN 1744-3881. <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2025.101952>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Проведення заняття з каністерапії. Знайомство

Проведення заняття з каністерапії. Арттерапія

Проведення заняття з каністерапії. Арттерапія

Проведення заняття з каністерапії. Йога

Проведення заняття з каністерапії. Йога

Проведення заняття з каністерапії. Знайомство

Проведення заняття з каністерапії. Годування тварин

Проведення заняття з каністерапії. Собака Арчі

Проведення заняття з каністерапії. Елементи дресури

Проведення заняття з каністерапії. Елементи дресури

Проведення заняття з каністерапії. Елементи дресури

УКРАЇНА
МИРОПІЛЬСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА
ВІДДІЛ ОСВІТИ, МОЛОДІ І СПОРТУ, КУЛЬТУРИ ТА ТУРИЗМУ
МИРОПІЛЬСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ
МИРОПІЛЬСЬКИЙ ЛІЦЕЙ МИРОПІЛЬСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ
СУМСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

42420, вул. Шкільна 19, с. Сінне, Сумський район, Сумська область
e-mail:miropolyschool@ukr.net, ідентифікаційний код 26271110

Від 28.04.2025 № 240

ДОВІДКА

Видана Павленко Юлії Миколаївні, студентці групи ПС 23-11-ЗМ Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти в тому, що вона протягом навчального 2024-2025 року разом з собаками породи кавалер кінг чарльз спанієль Річаром та Арчі періодично проводила заняття з каністерапії для учнів 1-4 класів Миропільського ліцею Миропільської сільської ради Сумського району Сумської області, поєднуючи її з арттерапією, медитативними практиками, фізичними активностями та йогою. Крім того собаки були залучені до процесу навчання читанню дітей першого класу.

Директор

Оксана ШУЛЬГА